

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jan Rektor

Barbarské zákoníky

Diplomová práce

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Barbarské zákoníky vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Přerově dne 26. 4. 2010

Mgr. Jan Rektor

Barbarské zákoníky

OBSAH:

ÚVOD

I. STÁT V RANÉM STŘEDOVĚKU

II. PRÁVO A JEHO PRAMENY V RANÉM STŘEDOVĚKU

II.1. Obecně k barbarským zákoníkům

II.2. Princip personality práva a různé právní systémy

II.3. Různé přístupy k barbarským zákoníkům

III. CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH ZÁKONÍKŮ

III.1. Vizigótské zákoníky

III.2. Burgundské zákoníky

III.3. Franské zákoníky

III.4. Alamanské zákoníky

III.5. Bavorský zákoník

III.6. Langobardské zákoníky

III.7. Saské, fríské a durynské zákoníky

III.8. Anglosaské zákoníky

ZÁVĚR

SUMMARY

PŘÍLOHA: Tabulka wergildu

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV

ÚVOD

Předmětem zájmu této práce jsou tzv. barbarské zákoníky (z lat. *leges barbarorum*), právní prameny barbarských říší - germánských státních útvarů vznikajících na evropském kontinentě po pádu říše Západořímské. Vzhledem ke skutečnosti, že terminologie v této oblasti není zcela jednotná, je nutno předeslat, že jsou zde využity i texty, které někdy nebývají za barbarské zákoníky v pravém slova smyslu považovány. Určitý nástin členění zákoníků a zdůvodnění výběru konkrétních pramenů obsahují příslušné kapitoly.

První část práce je zaměřena na charakteristiku raně středověkého státu; pokouší se popsat jednotlivé mocenské složky a vztahy mezi nimi, sociální stratifikaci a také nastínit mechanismy fungování státní správy.

Další část představuje jakýsi úvod k raně středověkému právu. Nachází se zde obecná charakteristika barbarských zákoníků a jiných dobových právních norem, stejně jako nástin vztahů mezi těmito systémy. Důležitou roli zde hraje princip personality práva. Dále jsou zde stručně zmíněny určité vybrané názory různých historiků na problematiku barbarských zákoníků.

Úkolem poslední a největší části je popis konkrétních zákoníků v jejich obecných rysech, určitá komparace a pokus o zasazení do kontextu historického vývoje. Dále jsou zde blíže popsány určité vybrané pasáže zákoníků, které by čtenáři mohly připadnout zajímavé a které mohou nastínit určitou představu o povaze raně středověkého práva a společnosti celkově. Snahou není vyčerpávající popis celého obsahu zákoníků, k čemuž by zcela nedostačoval formát diplomové práce, pouze soustředění na jednotlivé vybrané jevy.

Práce do určité míry vychází z mojí předchozí diplomové práce nazvané *Náboženství v barbarských zákonících*, obhájené roku 2008 na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, zejména těží z historických pramenů a literatury, které jsem prostudoval v rámci její přípravy. Oproti ní je však, jak již napovídá název, tato práce obecněji zaměřená. Náboženství zde není hlavním tématem, ovšem i se k němu vztahuje nezanedbatelná část jejího obsahu, což vyplývá ze stěžejní úlohy, kterou v popisované době mělo.

I. STÁT V RANÉM STŘEDOVĚKU

Období tzv. stěhování národů a následující staletí měla značný vliv na pozdější vývoj v západní Evropě. Významným, byť často přeceňovaným, mezníkem bezesporu byl pád západořímské říše, ke kterému došlo následkem poměrně složité souhry různých vnitřních a vnějších faktorů. V souvislosti s touto událostí začaly na jejím území vznikat státní útvary Germánů označované někdy jako barbarské říše. Ty se od sebe lišily zejména stupněm organizace a délkou trvání a s tím souvisejícím významem. Dvě století a déle dokázaly přetrvat pouze říše Vizigótů, Langobardů a Franků, přičemž posledně jmenovaná položila základy pro pozdější politickou situaci v Evropě.

Také šlo o dobu rozsáhlých společenských změn. Jejich důležitým předpokladem (mimo jiné z důvodu zachování určité kontinuity na římské impérium) byla konverze Germánů ke křesťanské víře, která probíhala dvojím způsobem. Prvním z nich bylo šíření ariánského křesťanství, jenž bylo zvěstováno Gótům ve 4. století prostřednictvím biskupa Wulfily; od nich se posléze rozšířilo dalšími misemi k Vandalům, Langobardům, Burgundům, Durynkům, Gepidům a Rugiům.¹ Druhý způsob odstartovalo pokřtění Franků na katolickou víru², kterou následně šířili prostřednictvím své územní expanze a podpory misijních aktivit, zejména do oblastí východně od Rýna (sv. Kolumbán, sv. Bonifác).³ Vítězství tohoto proudu pak dovršil přechod Vizigótské říše ke katolicismu a pokřtění Anglosasů iniciované papežem Řehořem I. (zde muselo dojít k překonání "konkurence" v podobě irské formy křesťanství).

Radikálními změnami prošlo také samotné společenské uspořádání u Germánů, nešlo však o jednorázovou záležitost, nýbrž o dlouhotrvající proces, který byl započat již za trvání impéria a po jeho zhroutilu kontinuálně pokračoval. Jeho počátky dokumentují římsští autoři věnující se ve svých dílech této etnické skupině. Gaius Iulius Caesar v Zápiscích o válce galské z 50. let 1. století před Kristem charakterizuje germánskou společnost jako společenství lovců a pastevců žijících v rodovém zřízení bez soukromého vlastnictví a s malými sociálními rozdíly. Rozhodující moc se soustřeďovala do rukou lidových shromáždění. Publius Cornelius Tacitus ve svém díle *Germania* z konce 1. století našeho

1 KRUEGER, Bruno a kol. *Die Germanen*. Berlin, 1983, s. 272.

2 Pojem katolicismus je zde v souladu s velkou částí literatury použit pro označení nikájského křesťanství, byť je toto označení mírně zavádějící, neboť se pohybujeme ještě v období před velkým schizmatem, kdy došlo k definitivnímu oddělení západního katolického křesťanství od východní orthodoxy.

3 COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha, 2005, s. 248.

letopočtu dokumentuje změny oproti stavu z Caesarovy doby spočívající v rozvoji zemědělství a řemesel, ale také v zavedení individuálního užívání majetku a vyšší míře sociální stratifikace: existovalo polosvobodné a nesvobodné obyvatelstvo sestávající z podmaněných kmenů a zajatců a ze svobodné vrstvy se začala vydělovat protoaristokracie. I přes vzestup moci kmenových předáků však nejdůležitější otázky stále rozhodovalo lidové shromáždění.⁴

Vznik prvních státních útvarů sjednocením kmenů a kmenových svazů znamenal větší soustředění moci do rukou menšího počtu osob a byl tedy dalším krokem v této centralizační tendenci. Spolu s usazováním na území Západořímské říše, či na jejích troskách, také dochází ke vstřebávání odkazu římské civilizace, která se vyznačovala organizační strukturou odlišnou od Germánů. Ve všech případech bylo třeba najít nějaký modus vivendi mezi romanizovaným a germánským obyvatelstvem a jejich institucemi; stejně tak můžeme říci, že je určitý římský vliv na charakter státu patrný všude, kde došlo ke vzájemnému kontaktu (viz následující kapitola). Výsledný poměr římských a germánských elementů byl pak určen jednak místním početním poměrem těchto skupin obyvatelstva, ale neméně také způsobem usazení Germánů na daném území a jeho ovládnutí.

Prvním z těchto způsobů bylo prosté dobytí území, jak tomu bylo v případě Franků, kteří pod vedením Chlodvíka vyvrátili državu římského hodnostáře Syagria. Druhým byl tzv. princip hospitality, praktikovaný již za existence impéria. Území bylo Germánům nabídnuto jako vojenským spojencům (foederátům), dostali zde k dispozici určitý podíl půdy, přičemž původní obyvatelstvo bylo částečně přesídleno a částečně mu zůstala zbylá půda.⁵ Toto byl případ Burgundů a Vizigótů.

Věnujme se podrobněji státnímu zřízení Franské říše. Nejvyšší institucí zde byl, stejně jako v případě ostatních státních útvarů, král. Edward James v této souvislosti upozorňuje na zajímavý paradox, že hodnost krále (latinsky rex) se nevyvinula z původních kmenových vůdců označovaných pojmem rex v latinských pramenech, nýbrž z funkce velitelů vedoucích Franky do boje a jmenovaných podle potřeby, kteří byli označováni pojmem dux (jinak též vévoda).⁶ Za majetek krále byl v dané době pokládán stát jako celek, proto právní historici mluví o tzv. patrimoniálním státu.⁷ V praxi však moc franských panovníků nebyla zdaleka absolutní, nýbrž narážela na mnohé překážky, jakými byla mocenská rozdrobenost (častá

4 SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno, 1999, s. 7.

5 BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA: Stručný nástin*. Plzeň, 2005, s. 81.

6 JAMES, Edward. *Frankové*. Praha, 1997, s. 158.

7 SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno, 1999, s. 15.

praxe dělení říše mezi syny panovníka) a politické souboje s představiteli šlechty a církve. Podle Řehoře z Tours prý dokonce prosil král Gunthram šlechtu na shromáždění, aby ho nezabíjela a dala mu alespoň tři roky vlády.⁸

K faktickým pravomocem krále náležela nejvyšší správní a soudní moc, nejvyšší vojenská moc (heerban), nařizovací a rozkazovací pravomoc (bannus), právo jmenovat biskupy a svolávat synody, právo razit mince a vybírat cla i daně.⁹ Dále měl panovník možnost udělovat tzv. mundeburdium, které spočívalo ve vzetí dotyčného do osobní své ochrany, a imunitu, což znamenalo ve zřeknutí se královských pravomocí nad určitým majetkem, který tedy dále podléhal pouze moci svého vlastníka a platil na něj dokonce zákaz vstupu úředních osob.¹⁰

K panovnické fiskální správě můžeme říci, že daňové zatížení bylo celkově o poznání nižší, než za časů pozdního impéria a jakákoli snaha o jeho zvýšení se setkávala se značnou nevolí: Jsou známy případy pálení výměřů a lynčování výběřčích. Římsí pozemkoví vlastníci (tributarii) platili pozemkovou daň, u Franků oproti tomu spočívaly jejich povinnosti vůči králi spíše v osobní službě (např. vojenské). Důležitým zdrojem příjmů byla cla, od nichž bylo udíleno osvobození pouze vzácně.¹¹

K blízkému okruhu panovníka patřila jeho družina označovaná jako comitatus nebo trustis regia a královský dvůr. K dvorským hodnostářům (rekrutujícím se často z řad družiníků) se například řadil maršálek pečující o stáje, číšník dohlížející na vinice a vinné sklepy, komorník spravující finance a zejména majordomus zvaný také senešal nebo truksas. Původně šlo o správce královského paláce, význam této funkce však rostl až k pozici předáka šlechty a nejvyššího úředníka.¹² Majordomové z rodu Pipinovců (taktéž řečených Arnulfovců) se postupně stávali de facto vládci Franské říše, což vyvrcholilo sesazením Merovejců a korunovaci Pipina Krátkého franským králem. Ke královskému dvoru se vztahuje také soukromé právní sbírka De ordine palatii (O řádu královského dvora) sepsaná Hincmarem.¹³

Mimo dvorských úředníků existovali ještě nejvyšší úředníci státní správy. K nim patřili referendáři (později nahrazení jedním kancléřem vybíraným z řad duchovenstva) starající se o vyhotovení listin, dále domestikové spravující královské statky, správu

8 JAMES, Edward. *Frankové*. Praha, 1997, s. 173.

9 BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA: Stručný nástin*. Plzeň, 2005, s.83.

10 JAMES, Edward. *Frankové*. Praha, 1997, s.184.

11 tamtéž s.187

12 SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno, 1999, s.37.

13 BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA: Stručný nástin*. Plzeň, 2005, s.86.

soudnictví měl na starosti palácový hrabě.¹⁴ Příkladem pomůcek státní zprávy jsou formulářové sbírky obsahující předlohy pro vyhotovení listin. Z franského prostředí se nám dochovaly dvě knihy Marculfových formulářů, z nichž první je určena pro veřejnou správu, druhá pro soukromé osoby.¹⁵

Místní správou byla ve Franské říši pověřena aristokracie. Město a přilehlou oblast spravoval hrabě (grafio nebo comes). Jeho starostí byl mimo jiné výběr daní i organizace vojenských oddílů, navíc mohl být pro krále důležitý jako protiváha biskupa. Hrabata se často rekrutovala z místní galorománské elity.¹⁶ Zvláštní případem byla funkce markraběte spravujícího pohraniční území - marku, která vznikla v souvislosti s výboji Karlovců. Vyšší šlechtickou hodnost představovali vévodové, rekrutující se většinou z řad Franků. Ti měli pod svou mocí oblast sestávající z několika měst, velká část jejich pravomocí zahrnovala vojenskou sféru. Patrně existovali také vévodové náležející přímo ke královskému dvoru bez přidělené oblasti.¹⁷

Šlechtická shromáždění uskutečňující se dvakrát do roka hrála roli poradního orgánu panovníka a jejich význam postupem doby stále stoupal na úkor tzv. březnových polí, což bylo shromáždění veškerého vojska. Tato skutečnost odrážela tendenci klesajícího významu společenské třídy svobodných leč neurozených Franků, která navíc postupně zanikala s tím, jak se její příslušníci dostávali do závislosti na velkých pozemkových vlastnících.¹⁸

Církevní organizace podléhala, jak již bylo výše naznačeno, značnému vlivu panovníka. Zásadní záležitosti se řešily na synodech probíhajících v královské režii, král také jmenoval biskupy. Kontrola papeže nad církví se upevňovala až v mnohem pozdějších fázích středověku. To však neznamená, že moc jednotlivých církevních hodnostářů byla zanedbatelná. Zvláště z lokálního hlediska – biskupové zastávali v sídelních městech svých diecézí významné postavení kontinuálně od římských dob. Na tento fakt si stěžoval i jeden z franských králů na konci 6. století a to zejména z toho důvodu, že jejich značné bohatství považoval za stav vzniklý na jeho úkor.¹⁹

Soudní moc ve Franské říši v sobě původně zachovávala staré rodové instituce: Soudům nižší instance předsedal thunginus, také řečený centenarius (vůdce setniny). Právo nalézala porota složená ze sedmi rachinburgů, volených ze svobodného obyvatelstva dané

14 tamtéž s.85

15 JAMES, Edward. *Frankové*. Praha, 1997, s.182.

16 tamtéž s.180

17 JAMES, Edward. *Frankové*. Praha, 1997, s. 181.

18 SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno, 1999, s.36.

19 *The Oxford History of Christianity*. Oxford, 1990, s. 93. Zdroj bohužel neuvádí, o kterého z králů šlo.

oblasti. Tento systém však byl již v průběhu 6. století nahrazen hraběcím soudem. Vyšší instancí pak byl soud královský soud, kde figurovali dvorští úředníci a vysocí představitelé církve.²⁰

Odlišným případem byla, jak jsme již zmínili, říše Vizigótů. V Akvitánii, kde byli původně usazeni jako foederáti, vyhlásili v polovině 5. století své samostatné království. To navazovalo díky této kontinuitě osídlení mnohem více než Franská říše na původní římský systém správy. Centrální imperiální úřady pochopitelně nahradil královský dvůr, ale provincie fungovaly jako dříve v čele s úředníky zvanými *rector* (správce) nebo *iudex* (soudce). Zachována, byť ve zjednodušené formě, byla římská daňová soustava; za výběr peněz byl v každém městě zodpovědný úředník zvaný *numerarius*.²¹

Po dobytí této oblasti Chlodovíkem se Vizigótské království dále vyvíjelo v Hispánii, kterou stihlo téměř celou obsadit ještě před ztrátou tohoto původního území. Zde došlo k určitému zjednodušení a "militarizaci" administrativy spolu s mísením římských a germánských prvků: Úřady jako *comes spatariorum*, *c. patrimonii*, *c. cubicularium* a *c. notariorum* byly římského původu, v případě funkcí *c. armigri*, *c. stabuli*, *c. scanciarum* nebo *thiuphadus*, šlo zřejmě o staré gótské instituce.²²

U Vizigótů probíhal v tomto období také přesun moci od svobodného obyvatelstva jako celku k vojenské aristokracii. V ní našli uplatnění osoby gótského i římského původu (ostatně Galorománi bojovali po boku Gótů již roku 507 v bitvě u Vouillé proti Frankům). V určitých aspektech (např. daňových) však poměrně dlouhou dobu přetrvávalo oddělení těchto etnických skupin (viz kapitola o vizigótských zákonících).²³

20 BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha, 2009, s.124.

21 HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha, 2002, s.201.

22 tamtéž s. 296.

23 tamtéž s.289.

II. PRÁVO A JEHO PRAMENY V RANÉM STŘEDOVĚKU

II.1 OBECNĚ K BARBARSKÝM ZÁKONÍKŮM

Názvem barbarské zákoníky poprvé označili tyto právní prameny humanisté ve snaze podtrhnout jejich odlišnost od pramenů římského práva. Je možné označit je za mírně zavádějící pro přílišnou širokost tohoto pojmu: Přestože se označením barbar rozuměl jakýkoli člověk jiný člověk než Říman, a to bez ohledu na konkrétní etnický původ, vztahuje se převládající chápání pojmu barbarské zákoníky výlučně na právní prameny Germánů. Částečně by se toto dalo ospravedlnit skutečností, že v dané době a oblasti představovali právě oni nevýznamnější „neřímskou“ národnostní skupinu. V některých jiných evropských jazycích se místo ekvivalentu sousloví *leges barbarorum* používají výstižnější označení.²⁴ K vydání zákoníků došlo na území všech těchto barbarských říší, s výjimkou státu Svěbů na Iberském poloostrově a africké říše Vandalů, odkud známe jednotlivá panovnická nařízení, avšak nikoli komplexní kodifikaci.²⁵

Je obtížné striktně vymezit éru vydávání zákoníků, posuzujeme - li tuto kategorii jako celek. V případě některých textů nepanuje ani úplná shoda v otázce, zda se do této skupiny počítají, či ne. Odpověď se dá zjednodušeně nastínit konstatováním, že původní neodvozené barbarské zákoníky spadají do 5. a 6. století n.l., zatímco ty pozdější, které jsou jimi inspirované, či občas přímo přebírají celé jejich pasáže, byly vydávány v 7. a 8. století. Poněkud zvláštní skupinou jsou zákoníky jednotlivých, spíše menších germánských kmenů, porobených Franskou říší, vydané z popudu Karla Velikého. (viz kapitoly o jednotlivých zákonících) V jejich případě není jisté, zda byly vůbec určeny pro praktickou potřebu.

Dále jsou do této práce zahrnuty některé právní texty známé z anglosaských království v Británii, kde byly vydávány od počátku 7. století. Tyto nebývají obvykle řazeny do skupiny barbarských zákoníků, patrně zejména z toho důvodu pozdějšího markantně odlišného vývoje kontinentálního a ostrovního práva. Ten vyústil v oddělenost právní vědy zabývající se toliko jedním, či druhým systémem, což mělo vliv i na sféru právních dějin. Raně středověké právní texty obou oblastí jsou si však ještě do značné míry podobné, proto se domnívám, že není nutné striktně oddělené posuzování obou kategorií.

24 anglicky - Germanic Tribal Laws, popř. Germanic Legal Codes; německy – Germanische Stammesrechte, popř. širší pojem Volksrechte; francouzsky – Codes de droit germaniques;

25 BEDNAŘIKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha, 2003, s. 377.

S touto problematikou souvisí důležitá otázka materiálních pramenů práva zapsaného ve formě barbarských zákoníků, tj. vůle, pohnutky, či společenské situace stojící za jejich vznikem. Byl by omyl považovat je za normy germánského zvykového práva²⁶ v čisté formě – už kvůli významu tohoto pojmu přestává v případě závazné písemné kodifikace jít o zvykové právo. Zásadní roli zde hraje společensko-politická situace v době jejich vydání. Jde o epochu upevňování státní moci nových říší, přičemž právo zde logicky sloužilo mimo jiné jako jeden z důležitých nástrojů, oproti původnímu právu Germánů, které nevycházelo přímo z panovnické moci a nebylo politickým nástrojem.²⁷ Tato epocha se zároveň vyznačovala konfrontací s přežívajícími prvky římské civilizace. Zvykové právo, respektive zásady z něj převzaté, můžeme označit za určitý základ doplněný, či někde úplně převrstvený jinými faktory, jako jsou mocenské ambice panovníka, nutnost vyřešit vztah s římským, potažmo romanizovaným, obyvatelstvem, v neposlední řadě také vliv křesťanství a s ním související úprava vztahu s církví.

Důkazem vlivu římské právní kultury na *leges barbarorum* je i fakt, že jsou známa jména konkrétních osob podílejících se na jejich tvorbě. Na *Lex Gundobada* měl zásluhy jistý Syagrius,²⁸ v případě *Lex Salica* asistoval Chlodvíkovi Aurelianus a při pozdější kodifikaci Childebertovi Asclepiodatus, Lev z Narbonne pomáhal při tvorbě Eurichova kodexu, dále pak Claudius měl zásluhy na *Lex Baiuvariorum*.²⁹ Dále je namístě zdůraznit, že kontakt s římskou civilizací byl pro dějiny mnohých germánských kmenů směrodatný ještě před obdobím stěhování národů a vznikem jejich států na někdejších římském území. Nejzářnějším příkladem je služba germánských bojovníků v římských ozbrojených složkách; veteráni s sebou domů zajisté přinesli některé zvyky. Také není na místě podceňovat příhraniční styk v oblasti *limes*.³⁰ V případě germánských kmenů porobených Římem docházelo i k jejich opakovaným násilným přesunům do různých částí říše,³¹ výsledkem čehož byla jistě značná kulturní výměna.

Nejjednoznačnějším důkazem působení těchto vlivů je fakt, že tyto prameny jsou zapsány v souladu s určitým přejímáním antického dědictví latinsky; výjimku tvoří ostrovní zákoníky v anglosaštině, která zde plnila funkci literárního jazyka. Jde ovšem o latinu značně vulgární, do níž často prosakují germánské výrazy, zvláště ve dříve vydaných textech. Tato

26 Označení ‚zvykové právo‘ a ‚obyčejové právo‘ jsou zde ze stylistických důvodů většinou používány jako synonyma, přestože si je autor vědom, že právní teorie rozlišuje mezi pojmy zvyk a obyčej.

27 LUPOLI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 183.

28 Půjde s největší pravděpodobností o jiného Syagria, než posledního římského správce Galie, poraženého Chlodvíkem

29 WORMALD, Patrick: *Legal Culture in the Early Medieval West*. London, 1999, s. 26.

30 LUPOLI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 27.

31 Tamtéž

skutečnost zapříčinila spor, zda je známá podoba zákoníků tím pádem pouze překladem původních v germánských jazycích sepsaných originálů, jenž se nedochovaly, nebo k infiltraci těchto výrazů pouze došlo při soudní praxi z nutnosti bližšího objasnění některých záležitostí.³² K podrobnému řešení této otázky zde není prostor; můžeme však s jistotou konstatovat, že k hovorové interpretaci psaného práva docházet jistě muselo. Stejně tak je častý výskyt germanismů obecným rysem raně středověkých latinských textů, vůbec tedy nemusí automaticky značit existenci jakéhosi vzoru v germánském jazyce.

Pokus zevrubně popsat barbarských zákoníky pomocí zařazení jejich obsahu do jednotlivých odvětví práva, jak jsou definována dnes, s sebou jistě nese riziko nepřesnosti a přílišného zjednodušení, může však pomoci srozumitelně nastínit představu o jejich charakteru. V souvislosti s jejich státotvornou funkcí nepřekvapí převaha veřejnoprávních norem a to zejména trestních a procesních. Soukromé právo je zde přítomno v podobě nařízení o peněžité náhradě poškozenému za spáchaný delikt (viz kapitola o franských zákonících), právu dědickém, nebo ve věcech otroků,³³ ovšem jeho celkové zastoupení je slabší. Velmi málo jsou tu, zejména ve srovnání s římským právem, řešeny ostatní soukromoprávní záležitosti, například závazkové právo (objevují-li se taková ustanovení v barbarských zákonících, jde právě o kodifikace pod silným vlivem římského práva). Právní vztahy tohoto typu se tedy s největší pravděpodobností řídily nepsaným zvykovým právem, ať už germánským, nebo tzv. vulgárním římským právem, tedy praktickou a lidovou formou římského práva oficiálního, jehož význam pro ekonomické vztahy je zdůrazňován Mauriziem Lupoiem.³⁴ S určitou mírou zjednodušení bychom mohli říci, že barbarské zákoníky upravovaly ty vztahy, na jejichž regulaci měla moc vznikajících států větší zájem, přičemž u zbylých nepovažovala za nutné je kodifikovat.

Pro potřeby této práce je nutné zmínit se zde o členění zákoníků. S výjimkou složitěji strukturovaného *Lex Visigothorum* (viz kapitola o tomto zákoníku) šlo o jednoduché dělení na očíslované pasáže textu. Přestože v právní terminologii vycházející ze současné legislativy nemají pojmy článek, odstavec a paragraf zcela stejný význam, v této práci budou ze stylistických důvodů používány jako synonyma k označení těchto oddílů zákoníků. Mimo pasáží s normativní funkcí bývají součástí barbarských zákoníků incipity popř. i explicity, tj. úvodní a závěrečné pasáže, v nichž je jmenován zákonodárce, ale v některých případech bývá obsaženo i určité poselství.

32 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 69.

33 Římské právo pojímá otroka jako věc, tedy objekt soukromého práva, přičemž lze sotva předpokládat, že po pádu Říma by se tento pohled na věc nějak radikálně změnil.

34 LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 274.

Doposud zde bylo pojednáváno zejména o společných rysech zákoníků. Nabízí se tedy otázka zda a jaké jsou mezi jednotlivými právními prameny této kategorie rozdíly. Přes neoddiskutovatelnou podobu mezi nimi a tendence vzájemně se kopírovat,³⁵ zde najdeme dostatečné rozdíly k tomu, aby měla jejich komparace smysl. První z nich je znatelný již při pohledu na názvy zákoníků, které jsou odvozeny buďto od pojmenování daného kmenového svazu, či od jména panovníka. To souvisí s otázkou, zda měl vládce toho kterého státu tzv. *ius edicendi* - právo vydávat zákony. Zatímco tedy kodifikace u Anglosasů a Langobardů měly podobu panovnických ediktů pojmenovaných po svém vydavateli a vizigótská „sbírka zákonů“ vznikla jakýmsi vrstevním ediktů jednotlivých králů na sebe, přičemž si uchoval jméno *Lex Visigothorum*, u Franků a jimi ovlivněných etnik převládal název dle kmenového svazu, přičemž za jejichž vznikem stál konsenzus předních velmožů s králem. Panovníkova zákonodárná iniciativa projevovala zejména vydáváním kapitulářů. Ty nebyly přímo včleňovány do zákoníků. Další konkrétní rozdíly budou uvedeny v kapitolách věnujících se rozboru jednotlivých zákoníků.

II.2 PRINCIP PERSONALITY PŘÁVA A RŮZNÉ PRÁVNÍ SYSTÉMY

Jak již bylo řečeno, raný středověk se vyznačoval paralelní existencí více právních systémů. Ve vymezení jejich kompetencí, popřípadě vzájemných kolizí, se mnohem šířeji než dnes uplatňoval princip personality práva. Ten spočívá ve skutečnosti, že osoby se řídí právem určité skupiny, státu či korporace, jejímiž jsou příslušníky. V současné době má tento princip význam v právu v osobních záležitostech subjektů právních vztahů, dále v rodinném a v trestním právu, jinak naprosto převládá teritorialita práva - právo státu se vztahuje na všechny osoby na jeho území.³⁶ Předěl zde tvořila kmenová či etnická příslušnost, přičemž v období následujícím po divokých časech stěhování národů bylo mnoho území z národnostního hlediska značně heterogenních. Lyonský biskup Agobard tento stav v Burgundsku okomentoval tak, že „... velmi často se stává, že spolu bydlí čtyři nebo pět lidí a žádný nemá společné právo s druhým.“³⁷

35 WORMALD, Patrick: *Legal Culture in the Early Medieval West*. London, 1999, s. 18.

36 V moderních dějinách byl příkladem vnitrostátní personality práva Protektorát Čechy a Morava, kde současně platilo říšské právo pro Němce a protektorátní pro Čechy.

37 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 71.

Osoba řídící se určitým právem měla většinou možnost jednat podle něj i na cizím území. S tím koresponduje převládající zvyk vést obhajobu podle práva obžalovaného. Tuto zásadu neuznává Pipinův kapitulář pro Itálii, který naopak tvrdí, že čin má být potrestán podle práva žalobce. Přečiny proti státní moci se řešily podle práva kmene vládnoucího na daném místě. Komplikovaná situace nastala zejména při sňatku dvou osob řídících se různým právem. Zde bylo nutno sladit jednání s oběma zákoníky, podle dochovaných informací se však upřednostňovalo právo snoubencovo. Podle jedné z listin kláštera v Cluny se však zasnoubení mělo provádět jedinečně podle Lex Salica – důkaz, existence teritoriálního principu po boku personálního.³⁸

Personalita práva hrála roli i v oblasti náboženství. Zde vesměs platilo pravidlo „ecclesia vivit lege Romana.“³⁹ Z hlediska světských záležitostí se kněží a řeholníci řídili místní formou římského práva. Tato zásada vyplývala ze skutečnosti, že církevní správu zdědily barbarské říše z velké části spolu s územím po Římské říši a také se v ní projevilo národnostní složení duchovenstva, které bylo zejména na úplném počátku středověku převážně římského (potažmo galorománského, hispanorománského etc.) původu. Ve Franské říši se dokonce podle místních relikvů římského práva řídili i kněží z řad Franků. Zde se nabízí otázka, jestli tím nepozbývali nějakých výhod, k nimž byli titulováni jako příslušníci vládnoucího kmene. Vzhledem k dobrému postavení kněžstva ve společnosti se to však jeví spíše jako nepravděpodobné.

Pravidlo „lege Romana“ však nebylo prosto výjimek. Kláštery se například řídily stejným právem, jako jejich zakladatel, jímž často býval panovník některé z barbarských říší - takto uznávaly mnohé italské řeholní komunity langobardské právo. Mladší barbarské zákoníky navíc relativně dopodrobna řeší církevní záležitosti, včetně těch, které by se dokonce daly považovat za záležitosti vnitřní (viz kapitola). To může svědčit o skutečnosti, že řečené pravidlo se v průběhu existence raně středověkých říší stále obtížněji konfrontovalo s rostoucím počtem „barbarů“ v řadách kněží, anebo o absenci vlivu římského práva na danou oblast.

Pro potřeby církve se však postupně rodilo zvláštní právo kanonické. Proces jeho utváření nebyl ve zkoumané době ani zdaleka završen, o čemž ostatně svědčí výše zmíněné vlivy světského práva na církev. Základy kanonického práva spočívaly přímo v Bibli, přičemž později se projevila potřeba jejich postupného doplnění. V tom sehrálo svou roli ústí podání, avšak největší vážnosti se těšily předpisy a sbírky vydávané křesťanskými autoritami. Ne

38 Tamtéž

39 lat. – církev žije dle římského práva

všechny dokázaly obhájit svoji existenci - mnohé byly na koncilech zamítnuty, nejčastěji kvůli zjištění, že se jedná o podvrh. Takto byly roku 496 zneplatněny tzv. Zákony apoštolů a roku 692 Ustanovení apoštolů. K platným předpisům náleží Učení dvanácti apoštolů. Důležitými prameny vydanými ještě v raném středověku, jsou sbírka Jana Scholastika, sbírky Dionysia Exigua, později doplněné Hadrianem a tzv. Španělská sbírka mylně připisovaná Isodorovi Sevillskému (dle toho označovaná jako lži-Isidorova), uznávaná i přes nejisté autorství. Její součástí tvořila též sbírka Martina z Bragy a neschválené kapitoly Angilramovy. Do sbírek byly zařazovány také papežské dekretály a výnosy, stejně jako některé konstituce římských či byzantských císařů. Svůj význam v oblasti práva měly i spisy církevních otců. Jako syntéza všech těchto zdrojů byl v 9. století sestaven *Lex Romana canonice compta*, který však pořad nelze považovat za dovršení vývoje kanonického práva.⁴⁰

Dalším typem raně středověkých právních pramenů jsou barbarsko-římské zákony (z latinského *leges romanae barbarorum*). V právně-historických publikacích bývají z důvodu časové souvislosti často uváděny po boku standardních barbarských zákoníků, je však třeba zdůraznit, že jde o charakterově docela odlišné texty. Jde o zákoníky vydávané králi raně středověkých barbarských říší pro jejich romanizované obyvatelstvo, které vycházejí pouze z římského práva. Lze je tedy chápat jako politický čin související se snahou podřídit tuto skupinu větší kontrole, jelikož zde byla výše popsána možnost nechat římské provinciály žít podle předpisů kontinuálně platných od doby římské nadvlády nad daným územím, aniž by se přistoupilo k zavádění nové právní normy. Oproti tomuto vysvětlení ale stojí názor, že vydání Alarichova breviáře bylo gesto, kterým si tento král chtěl Římany naklonit, aby jej podpořili v blížícím se konfliktu s Franky.⁴¹ Tento rozpor se dá vysvětlit poptávkou Římanů po právní jistotě spočívající v zaštitění norem římského práva panovnickou mocí.

Matérie těchto kodifikací vychází z odborných právních textů římské říše, jako je známá Gaiova učebnice práva, či Paulovy Sentence, nebo přímo z kodexů Grerogia a Hermogeniana a z konstitucí císaře Theodosia.⁴² Od těch se římsko-barbarské zákoníky odlišují jednodušší latinou, což však nemuselo být zcela na škodu vzhledem k přebujelosti a neúspornému vyjadřování pozdně římských právních textů a také určitými nepřilíš zásadními úpravami ze strany vydávajícího panovníka. Do kategorie *leges romanae barbarorum* patří zákoníky vydané v říších Ostrogótů a Burgundů, které jsou letmo zmíněné v příslušných kapitolách této práce, dále také *Lex Romana Raetica Curiensis*. Specifickým případem je

40 BALÍK, Stanislav: *Kanonické právo: dějiny, teorie, obecná část*. Plzeň, 1997,

41 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 68.

42 KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*. Praha 1995.

ostrogótský Edictum Theoderici, který není na rozdíl od předchozích zákoníků adresován pouze Římanům, nýbrž všemu obyvatelstvu, avšak stejně jako tyto je sepsán pouze na základě římského práva, jediným obsaženým germánským prvkem je očištná přísaha.⁴³ Do práci zabývající se barbarskými zákoníky jako specifickými prameny práva se tedy obsahově příliš nehodí.

Textová kritika těchto pramenů má svá úskalí, z nichž některé vyplývají přímo ze skutečnosti, že jde o normy práva – popisují tedy společenské jevy takové, jaké měly správně být a nikoli takové jaké byly, samy o sobě tedy k rekonstrukci historické skutečnosti nepostačují. Z výše uvedených skutečností je také zřejmá omezená osobní působnost zákoníků. Přesto, nebo právě proto, však mohou být informace obsažené v barbarských zákonících velmi zajímavé.

II.3 RŮZNÉ PŘÍSTUPY K BARBARSKÝM ZÁKONÍKŮM

Leges barbarorum sloužily za předmět výzkumu a interpretace mnoha různým odborníkům, proto existují různé vzájemně odlišné úhly pohledu na tyto texty a různé přístupy k jejich pochopení. V této podkapitole bych rád některé z nich stručně nastínil. Záměrem není vytvoření rozsáhlého výčtu vědců zabývajících se danou problematikou, tím méně pak zmapování dějin právní germanistiky, ale poukázání na některé zajímavé a kontroverzní názory na danou problematiku.

První z nich je nahlížení na zákoníky skrze národnostní otázku, jehož reprezentantem byla Německá historická škola z 19. století, myšlenkový směr v oblasti práva, k jehož významným osobnostem náležel zejména Friedrich Karl von Savigny (1779 – 1861); mezi jeho představiteli se právní germanistice se věnovali mj. Karl Friedrich Eichhorn (1781 - 1854), Georg Beseler (1809 - 1888) a Otto von Gierke (1841 - 1921). Tito vědci viděli v germánském středověkém právu projev tzv. ducha národa (Volksgeist). Námitek se proti tomuto pojetí dá bezesporu vznést nemálo. Právo je přece jen nástrojem regulujícím společenské vztahy a tím pádem reakcí na různé životní podmínky, situace a mezilidské vztahy. Ty bývají u společností na podobném stupni rozvoje značně podobné i přes jejich

43 SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějiny: Státy západní Evropy a USA*. Brno, 1999, s. 26.

etnickou nepříbuznost. Proto nemůže jít o natolik výlučný národní rys, jako například jazyk.

"Živým" důkazem argumentujícím proti východiskům historické právní školy je skutečnost, že ve značné části světa došlo k úspěšnému zavedení systému civilního práva založenému na římském vzoru; zrovna tato škola totiž ve své době brojila proti německé kodifikaci občanského zákoníku stojícího na zásadách římského práva, jelikož to podle nich nemohlo jako cizorodý prvek Němcům správně sloužit. Dále se dají namítnout některé vlastnosti barbarských zákoníků popsané v předchozích podkapitolách, zejména to, že byly ovlivněny římským právem již v době svého vzniku.

Mnohé badatele ovlivnila při snaze o pochopení leges Marxova filozofie historického materialismu. V tomto duchu tvořili mnozí vědci, zejména však v bývalém východním bloku, kde byl marxismus ideologií diktovanou "shora". Proto je zde nutné rozlišovat, kdy šlo opravdu o přesvědčení a kdy o úlitbu režimu. Z historiků zabývajících se barbarskými zákoníky a podřizujících svoji tvorbu tomuto světonázoru můžeme jmenovat sovětského badatele Alexandra Neusychina a tuzemské odborníky Jaromíra Kincla(1926 - 1993) a Jaroslava Kudrnu(1926 - 1996).

Leitmotivem marxistických historiků je konflikt třídy vykořisťovatelů a třídě vykořisťované, který se táhne celými dějinami. První skupinu zde zastupují vládnoucí vrstvy - král, velmožové a klérus, druhou ostatní lid, dříve svobodní členové germánských kmenů. Doba utváření barbarských říší měla být dobou triumfu právě této vládnoucí třídy a barbarské zákoníky důležitým mocenským instrumentem, který v sobě kombinoval prvky starého zvykového práva s novými mocenskými požadavky.⁴⁴

I přesto, že takovýto výklad je bezesporu tendenční a ideologizovaný, není možné jej zcela zavrhnout. Společenské změny v době vydávání zákoníků, zejména upevňování panovnické moci související se vznikem států, byly rozhodně jedním z nejdůležitějších faktorů, který za leges barbarorum stál. Lze však kritizovat značnou míru zjednodušení, např. je zde upozaděn natolik důležitý faktor jako kulturní vlivy; zavádějící je také líčení rozporu mezi svobodou a rovnostářstvím v původní germánské rodové společnosti a pozdější panovnickou despocií - určitá mocenská hierarchie zde existovala již dříve.

Spolu s těmito dvěma přístupy, které měly v minulosti značný vliv na chápání barbarských zákoníků, lze v této kapitole zmínit i tezi historika Patricka Wormalda. Ta se narodil o předchozích omezuje pouze na postoj k zákoníkům, který se nesnaží zařadit do určitého kontextu světonázoru, nelze ji tedy už vůbec označit za specifickou myšlenkovou

44 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 69.

školu. Sám její autor ji vyslovuje pouze jako hypotézu, avšak o to zajímavější jsou její zdůvodnění a východiska.

Wormaldova teze je založena na pochybnostech, zda barbarské zákoníky vůbec sloužily praktickým účelům. Mohlo jít o pouhý nástroj panovnické prestiže, čemuž by jistě zákoníky vyhovovaly; připomeneme-li známou skutečnost o obdivu Germánů k Římu, jakožto k vyspělejší civilizaci, je zde důvod se domnívat, že kodifikační činnost patřila k dobové představě o moudrém a schopném panovníkovi. Eurich, Chlodovík, nebo Gundobad se tak mohli vidět jako důstojní pokračovatelé římských imperátorů. Imponující mohla být i samotná skutečnost, že narozdíl od předchozích norem zvykového práva jsou tyto písemně zaznamenány. Vylučuje se však takováto symbolická hodnota s praktickou právně aplikační funkcí zákoníků?

Argumenty tvrdící, že barbarské zákoníky nebyly pro právní praxi příliš vhodné se vskutku dají najít. Asi nejvýraznější je otázka, jak se soudci z řad Germánů vyrovnávali se skutečností, že zákoníky byly sepsány latinsky. Byli v latině natolik zbláhli, že zákonům bez problémů rozuměli? Překlad do některého germánského jazyka se u žádného z kontinentálních zákoníků nedochoval. Pravděpodobná se tedy zdá domněnka, že k výkonu soudní moci a předávání informací o obsahu zákoníků docházelo i přes jejich písemnou kodifikaci ústně. Tomu nasvědčuje i počet dochovaných rukopisů zákoníků, který je i na poměry své doby nízký, nemluvě o skutečnosti, že velká část z nich se datuje až o několik staletí později, než došlo k samotnému zákonodárnému aktu⁴⁵ (nejvíce z 9. století). Jen stěží tedy bylo obvyklé, aby měl soud písemné vyhotovení právního textu k dispozici. Budeme-li skeptičtí, můžeme pokládat za dobře možnou i verzi, že zákoníky na takovýto provoz soudnictví ústní formou nemusely mít valný vliv, mohlo se bez ohledu na ně soudit „postaru“, tedy čistě podle zvykového práva.⁴⁶

Pozoruhodný je i obsah jednotlivých knih, v nichž jsou texty zákoníků přítomny. Často totiž jde, jak bylo ve středověku běžné, o svazky zahrnující v sobě více různých děl, a to i poměrně odlišných žánrů. Takto lze najít pohromadě s leges například dějepisná díla. U takovýchto manuskriptů je tedy mnohem pravděpodobnější použití pro studium v knihovně, než přímo při výkonu soudní moci. Co se týče instrukcí k používání zákoníků v praxi, nejstarší se dochovaly rovněž až z 9. století.⁴⁷

45 K počtům a datacím dochovaných rukopisů viz kapitoly věnující se příslušným zákoníkům

46 WORMALD, Patrick: *Legal Culture in the Early Medieval West*. London, 1999, s. 21.

47 WORMALD, Patrick: *Legal Culture in the Early Medieval West*. London, 1999, s. 22.

III. CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH ZÁKONÍKŮ

III.1 VIZIGÓTSKÉ ZÁKONÍKY

Západní Gótové byli prvním germánským národem, který pod vlivem římské justice sepsal své právo. Nejstarší vizigótské zákoníky pocházejí z 5. století, z doby před jejich ovládnutím Hispánie, kdy sídlili coby čím dál vlivnější římscí foederati na jihu Galie. Podle zmínek v Eurichově kodexu se dá vyvodit, že aktivním zákonodárcem byl již král Theudebert, Sidonius Apollinaris zmiňuje zákoník krále Theudericha II (vládl 453-466).⁴⁸

První z dochovaných zákoníků pochází v doby krále Euricha (vládl 466-484), po němž je pojmenován jako Codex Euricianus.⁴⁹ Je zachován pouze ve zlomcích: Rukopis v pařížské knihovně obsahuje 59 z jeho odstavců, další je možno rekonstruovat ze zákoníků, při jehož tvorbě byl kodex použit- Lex Alamannorum a v ještě větší míře Lex Baiuvariorum. Peter Heather předestírá hypotézu, že vydavatelem Eurichova zákoníku byl Alarich; vyvozuje to ze slovního spojení "zákony mého otce" zmíněného Sidoniem, které se mohlo týkat Euricha samotného a nikoli Theudericha, jehož zákonodárná činnost je tímto zpochybněna.⁵⁰

Kvůli vysokému podílu římského obyvatelstva ve vizigótské doméně vyvstala nutnost sestavit pro něj zvláštní zákoník. Stalo se tak za vlády Alaricha II (panoval 485-507). Příčiny vydání Lex Romana Visigothorum, označovaného také jako Alarichův breviář, však pravděpodobně netkví pouze v oblasti práva a jeho realizace - Vizigóti potřebovali politickou podporu vlivných Římanů v době blížící se konfrontace s Franky. Breviář byl značně vyspělou právní normou, rozšířenou i mimo vizigótské panství. Vycházel převážně z Theodosiova kodexu, obsahoval však také prvky přejeté z různých dalších římských zákoníků i komentáře a interpretace významných právníků. Úrovně Justinianova kodexu, který byl zhruba ve stejné době vydán ve Východořímské říši, však tento zákoník nedosáhl.

Ve vizigótské právní tradici pokračoval král Leowigild (vládl 569-586), jehož kodex již neomezoval svou platnost na určité složky obyvatelstva, nýbrž byl vymezen teritoriálně. K vybudování unifikovaného právního systému mohlo dojít za jeho následníků po konverzi Vizigótů ke katolicismu. Rozšířením starších právních norem, označovaných jako Antiqua, o výnosy Rekkareda (vládl 580-601), Chidaswintha (vládl 641-653) a své vlastní, docílil král Rekkeswinth (vládl 649-672) vydání zákoníku Liber Iudicorum, označovaného také Lex

48 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 88.

49 Leges Visigothorum; ed. Zeumer, Karl. In: *Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.*; Tomi V.; Pars II. Hannover 1902.

50 HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha, 2002, s.190.

Visigothorum, jehož další vydání pořídil král Erwig (vládl 680-687).⁵¹ Textovým kritikům tohoto zákoníku se podařilo rozlišit jednotlivé složky a přiřadit konkrétním panovníkům, čímž se otevřela možnost sledovat vývoj právního myšlení. Ten je patrný mimo jiné po stylistické stránce. Původně úsečné a přímočaré formulace byly časem vystřídány těmi spíše rétoricky rozmáchlými. Zákonodárné akty Erwigových nástupců byly následně vydané neznámým autorem, nešlo však pravděpodobně o oficiální, nýbrž pouze o soukromou publikaci, proto se tento text označuje jako *Lex Visigothorum vulgata*.⁵² Za zmínku jistě stojí, že k opětovnému vydání tohoto zákoníku v překladu do tehdejšího kastilského nářečí došlo ve 13. století pod jménem *Fuero Juzgo*.⁵³

Lex Visigothorum je bezesporu nejrozsáhlejší a nejpropracovanější barbarský zákoník. Podle vzoru nejstaršího římského právního textu *Leges duodecimus tabularum* je i on rozdělen do dvanácti částí, označených jako knihy; ty se dále člení na tituly a jednotlivé paragrafy. Zákoník je velmi ovlivněn římským právem, jeho prvky jsou patrné až ve dvou třetinách ustanovení. Zajímavé je, že španělské právní památky z 12. a 13. století již tak velký podíl římského práva nemají.⁵⁴

Vizigótské zákoníky obsahují, podobně jako ostatní *leges*, mnoho paragrafů regulujících manželské vztahy a to jak jejich majetkový aspekt, tak i jiné vztahy mezi partnery včetně sexuálních. Imperativní normy světského práva tak přesahují do sféry, kterou jsme v současnosti zvyklí ponechávat normám morálním, či náboženským. Je otázkou, nakolik jsou tyto pasáže zákoníku ovlivněny odkazem původního zvykového práva a nakolik jsou již poznamenané křesťanskou morálkou.

Germánům patrně nebyl ani před jejich christianizací cizí určitý řád upravující tuto problematiku. Můžeme-li věřit Tacitovi⁵⁵ a jeho Germanii, byly jejich mravy týkající se manželství přísné, označil je jako nejchválehodnější z germánských obyčejů.⁵⁶ Konkrétně

51 BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha, 2003, s. 371.

52 SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějin: Státy západní Evropy a USA*. Brno, 1999, s.24.

53 FISCHER DREW, Katherine: *The Barbarian Kings as Lawgivers and Judges*. In: *Life and Thought in the Early Middle Ages*. Minneapolis, 1963, s. 14.

54 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986. s. 87.

55 Publius Cornelius Tacitus (56-117) byl římský senátor a historik. Problémem značně oslabujícím důvěryhodnost jeho díla je fakt, že s největší pravděpodobností v germánských oblastech nikdy osobně nebyl, jde tedy o informace získané kompilací předchozí literatury, popřípadě svědectvím z druhé ruky. Koncepce díla Germania navíc spočívá ve skryté kritice tehdejší římské společnosti, jíž měla být příměst a nezáludnost Germánů nastavena jako zrcadlo. Mnohé uváděné údaje tedy mohou být podřízeny dosažení tohoto efektu i na úkor skutečné informační hodnoty.

56 Tacitus: Germania XVIII. Anglický překlad z roku 1876 od Churcha a Brodribba umístěn na adrese <<http://en.wikisource.org>>

popisuje přísné tresty za cizoložství,⁵⁷ ovšem pouze v případě kdy pachatelem je žena. Tato disparita ostatně přetrvala do doby vydání *leges*.

Najdou se však i nápadné rozdíly v mravech a úpravě manželských záležitostí mezi starověkou Germánií a raně středověkými barbarskými státy, jejichž příčinou byla bezesporu christianizace. Jde například o větší míru formální úpravy sňatků - ty byly v předkřesťanském období brány pouze jako běžný kontrakt mezi dvěma rody.⁵⁸ S tím souvisí i občasný výskyt polygamie v této společnosti o níž mluví i Tacitus⁵⁹ a která byla ukázkou moci a bohatství.⁶⁰ Ve společnosti prošlé christianizací je však taková praxe nemyslitelná a tedy se s ní nepočítá ani v *leges barbarorum*.

Ve vizigótském *Codex Euricianus* nalezneme paragraf o incestu, který se v totožném znění nachází i v *Lex Alamannorum* a *Lex Baiuvariorum*.⁶¹ To je důkazem již zmíněné skutečnosti, že starší zákoníky sloužily místy jako předloha při tvorbě těch mladších. Oproti dnešnímu chápání pojmu incest text nehovoří o styku mezi pokrevními příbuznými, který byl jistě už v předkřesťanské době automaticky pokládán za něco nepřírozeného, nýbrž o styk s příslušníky rodiny, do níž se pachatel přiženil- švagrová, tchýně atp. Jde tedy spíše o určitou specifickou formu cizoložství. V otázce, jak velký okruh osob a do jakého stupně příbuznosti spadal pod tento typ zákazu, tak došlo vlivem křesťanství ke značnému zpřísnění oproti dřívější germánské společnosti.⁶²

Cizoložství postihoval také *Lex Visigothorum* a to velmi přísně. Tresty za tento čin jsou zde srovnatelné, či dokonce vyšší, než například tresty za vraždu a to zejména jde-li o znásilnění, zde označované jako „donucení k cizoložství“. Jde o jeden z mála přečinů, za který náleží i svobodnému člověku trest bičování (až 200 ran), používaný jinak téměř výhradně u otroků. Otroek provinilý proti tomuto paragrafu má dokonce být upálen.⁶³

Liber Iudicorum může leccos napovědět i o vztahu římské a gótské populace na území království. V jednom z ustanovení se píše, že Gótové, kteří se zmocnili pozemků spadajících do třetinového podílu vyhrazeného Římanům, musí jim je vrátit, aby nebyl král krácen na daních.⁶⁴ To svědčí o skutečnosti, že ještě v době vydání tohoto zákoníku byla dodržována

57 Tacitus: *Germania* XIX.

58 ENNENOVÁ, Edith: *Ženy ve středověku*. Praha, 2001, s 35.

59 Tacitus: *Germania* XVIII.

60 TODD, Malcolm: *Germáni*. Praha, 1999, s 75.

61 *Codex Euricianus* 2, *Lex Baiuvariorum* VII/1-3 *Denuptiis incestis*, *Lex Alamannorum* 39 *Nuptias prohibendas incestas...*

62 FISCHER DREW, Katherine. The Law of Family in the Germanic Barbarian Kingdoms: A Synthesis. *Studies in Medieval Culture* roč. XI. s. 20.

63 *Lex Visigothorum*, Lib III. Tit IV/14 *Si ingenuus sive servus virginem aut viduam ingenuam...*

64 *Lex Visigothorum*, Lib X. Tit I/16 - *Ut, si Goti de Romanum tertiam quippam tulerint...*

dělba vlastnictví půdy (dvě třetiny Gótům, třetina Římanům) vzniklá při usazení Vizigótů v Akvitánii dle principu hospitality. Dále lze ze zmínky o panovníkově zájmu na věci vyvodit, že stále platil rozdíl mezi etniky v daňové povinnosti, kdy půda vlastněná Gótem zdanění nepodléhala, na rozdíl od majetků romanizovaného obyvatelstva.

Zajímavé informace o raně středověké společnosti, konkrétněji o jejich minoritních složkách, nám nabízí druhý a třetí titul dvanácté knihy Lex Visigothorum. Jde o ustanovení upravující postavení heretiků a židů.⁶⁵ Druhý titul⁶⁶ knihy XII obsahuje výnosy králů Rekkareda, Rekkeswitha, Sisebuta a Chindaswitha, třetí titul⁶⁷ sestává z výnosů Erwiga, přičemž je v něm dle názvu potvrzena předchozí legislativa a nová připojena. Poměrně zajímavá je také skutečnost, že první titul této knihy se zabývá ochranou jednotlivce před zvláštní státní mocí,⁶⁸ což oproti paragrafům potírajícím jiná vyznání, mnohdy poměrně krutě, působí značně kontrastně.

Není náhodou, že tuto problematiku začal řešit král Rekkared, neboť právě za jeho vlády došlo ke konverzi Vizigótů ke katolickému (potažmo nikájskému) křesťanství. Tato změna státního náboženství však neproběhla i přes její schválení na synodu právě hladce a část duchovních nadále sympatizovala s arianismem.⁶⁹ Proto zde vyvstala potřeba vnútit lidem novou víru prostřednictvím právních předpisů.

S tím souviselo i zhoršení postojů k židům oproti poměrně smířlivějšímu přístupu typickému pro ariánské křesťany a staré Germány obecně. Za touto tendencí do značné míry stála papežská kurie; historik Paul Johnson mluví o cíleném a programovém šíření antijudaismu z Říma.⁷⁰ Tomu by mohla nasvědčovat zmínka přímo v textu zákona hovořící o příkladu Svatých otců⁷¹ i korespondence Rekarreda s papežem na toto téma.⁷² Za zmínku stojí

65 Otázka pravopisu slova „Žid“ nebo „žid“ je v této práci zvlášť komplikovaná, přestože norma jasně říká používat velké písmeno, jde-li o Židy jako etnikum a malé písmeno, jde-li toliko o vyznavače judaismu. Ve zkoumaném materiálu se však objevují oba výklady a místy dokonce nelze rozlišit, o který v konkrétním případě jde (např. Žid, který přešel ke křesťanství, ale je podezříván z povrchnosti a neupřímnosti této konverze) Celkově však v této kapitole jde o jejich diskriminaci na základě náboženství, takže zde bude používána převážně varianta s malým písmenem (tak jako by v případě nacistického antisemitismu bylo zase vhodné používání velkého písmene, jelikož zde šlo o diskriminaci na základě rasového původu.)

66 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II. – *De omnium hereticorum adque Iudeorum cunctis erroribus amputandis*

67 Lex Visigothorum Lib XII, Tit III. – *De novellis legibus Iudeorum, quo et vetera confirmantur et nova adiecta sunt*

68 Lex Visigothorum Lib XII, Tit I. – *De temperando iudicio et removenda pressura*

69 HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha, 2002, s. 286.

70 JOHNSON, Paul: *Dějiny židovského národa*. Řevnice, 1995, s. 176.

71 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/1 - *Quod post datas fidelibus leges oportuit infidelibus constitutionem ponere legis*

72 BACHRACH, Bernard: A Reassessment of Visigothic Jewish Policy, 589-711. *The American Historical Review*; roč. 78, č.1, s. 15.

osoba toledského arcibiskupa Juliána,⁷³ jednoho z největších zastánců protižidovských postojů, který však sám byl židovského původu.⁷⁴ Inspiračním zdrojem těchto protižidovských opatření také mohlo být i římské právo, neboť v jeho pozdních pramenech není tento druh represe neobvyklý.⁷⁵

Vizigótský zákoník trestá různé projevy nekatolického vyznání: Zakazuje jakkoli napadat jednotu katolické církve účastí ve „škodlivých disputacích“. Taktéž nebylo povoleno zpochybňovat církevní výnosy, kritizovat klérus, nebo mít námitky vůči církevním institucím.⁷⁶ Novější nařízení Ervigovo se adresně zabývá rouhačstvím proti trojjedinosti Boha.⁷⁷

Mnohem početnější než tato obecná ustanovení jsou ta namířená konkrétně proti židům. Je zde celá řada zákazů činících praktikování této víry a s ní souvisejících rituálů značně obtížným. Patří sem zákaz slavení svátku Pesah,⁷⁸ k němuž příslušný paragraf⁷⁹ přiřazuje i zákaz svěcení šábese a jakýchkoli dalších velkých i malých svátků. Potírán byl i další židovský zvyk – obřízka.⁸⁰ Ironicky může vyznít, že jeden z křesťanských svátků, u nichž výše zmíněné ustanovení přikazovalo židům zdržet se práce, bylo právě Obřezání páně.⁸¹ Tento rozpor je přímo v textu osvětlen tím, že Kristovi dělá radost jakési symbolické „obřezání srdcí“ křesťanů, které se nesmí týkat přímo hmotného těla.

Zákoník kriminalizuje i kašrut, židovské učení o správné přípravě potravin a jejich dělení na čisté (košer) a nečisté.⁸² Příslušné ustanovení⁸³ výslovně zakazuje židům „svéhlavě“ odmítat určité druhy potravin, pokud jsou v dobrém stavu, aby mohly být pravými křesťany považovány za čisté.

Omezení byla vnesena i do oblasti manželství. Paragraf zabývající se danou problematikou,⁸⁴ nadepsaný „Židé nesmějí konat sňatky po svém způsobu,“ jmenuje v tomto sledu za sebou: zákaz incestu, cizoložství s blízkou osobou, sňatků s příbuznými do sedmého

73 viz též - MURPHY, Francis X.: Julian of Toledo and the Fall of the Visigothic Kingdom in Spain. *Speculum*, roč. 27, č. 1, s 1-27.

74 Podobným případem byl v pozdějších dějinách Španělska inkvizitor Pablo de Santa Maria(1351-1435), narozený jako Salomon ha-Levi

75 Viz: Legislation Affecting the Jews from 300 to 800 CE. Dostupné na <<http://www.fordham.edu/halsall/Sbook.html>>

76 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/2 - *De omnium heresum erroribus abdicatis*

77 Lex Visigothorum Lib XII, Tit III/2 – *De blasphematoribus sancte trinitatis*

78 Oslava vyvedení židů z Egypta. Slaví se ve stejné části roku jako křesťanské Velikonoce, s nimiž má společné latinské označení Pascha

79 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/5 – *Ne Iudei more sou celebrent Pasca*

80 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/7 - *Ne Iudei carnis faciant circumcisiones*

81 Tento pevný svátek připadá na 1. ledna. Ježíš byl v duchu židovské tradice obřezán týden po narození.

82 Tyto příkazy mají základ ve Starém zákoně (Tóře), přímo uvedeny jsou však až v Talmudu. Patří mezi ně, mimo jiné zákaz jíst vepřové maso a připravovat ve stejných nádobách masité a mléčné pokrmy.

83 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/8 – *Ne Iudei more suo diiudicent escas*

84 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/6 – *Ne Iudei more suo fedus compulent nuptiale*

kolene a nařizuje používat pouze svatební ceremonii obvyklou mezi křesťany. Celý úsek textu tedy vyznívá, jakoby bylo mezi židy běžné, či dokonce povolené, praktikování incestu a příbuzenských sňatků. Toto však jejich příkázání stíhají stejně přísně,⁸⁵ jak tomu je mezi křesťany. Můžeme si domýšlet, zda tu byl jakýsi škodolibý záměr, aby ona pasáž vyzněla hanlivým způsobem, nebo šlo pouze o snahu vyjádřit, že ustanovení proti incestu platí pro židy stejně, jako pro ostatní.

Zajímavým ustanovením v této části Lex Visigothorum je výslovný zákaz konverze křesťanů k judaismu.⁸⁶ Oproti dalším monotheistickým náboženstvím, které rády přijímají nové věřící, je židovství mnohem více spjato s národností a proto nejsou přestupy k němu zdaleka tak častým jevem, byť jsou z historie známy některé případy. Přítomnost tohoto zákazu v zákoníku je tedy pozoruhodná, neboť implikuje, že v dané době pravděpodobně nešlo o ojedinělý jev, jinak by zde nevyvstala potřeba regulovat jej zákonem. Nabízí se tu ale otázka, co vlastně křesťany vedlo k tomu přejít k judaismu. Z jiných případů konverzí v daném období je totiž zřejmé, že praktická motivace (zisk určité výhody, či ustoupení tlaku okolí) hrála často při přestupech důležitější roli než osobní přesvědčení; to se však, uvážíme-li míru perzekuce židů, tohoto případu ani zdaleka netýká. Bernard Bachrach nabízí vysvětlení, že tito konvertité mohli být ariáni, pro něž představovalo menší zlo stát se židy, než katolíky.⁸⁷ Vychází tak zřejmě z premisy, že arianismus byl potírán ještě intenzivněji než judaismus.

Z dalších omezení židů ze strany zákonodárce můžeme jmenovat zákaz číst, studovat, či přechovávat literaturu popírající křesťanskou víru⁸⁸. Ustanovení také mluví o zákaze vyučování dětí podle takovýchto knih, přičemž odpovědnost se vztahuje i na vyučované, jsou-li starší 10 let.

Dále se zde pojednává o pravomoci židů nad křesťany v případě, že zastávali úřad, nebo vykonávali příkaz některého hodnostáře. Jestliže se takovýmto způsobem dostalo židovi autority nad křesťanskou rodinou,⁸⁹ měla být automaticky převedena na krále. Ten, kdo tuto pravomoc přijal, měl být potrestán. Podobně je v několika paragrafech zákoníku, např. ve výnosech krále Sisebuta⁹⁰ upravena otázka židů vlastnicích křesťanské otroky - nařizuje jejich

85 Incest. In: *Jewish Encyclopedia*. New York, 1901-6, Dostupné na <<http://www.jewishencyclopedia.com/>>

86 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/16 – *De Iudaizantibus christianis*

87 Bachrach, Bernard: A Reassessment of Visigothic Jewish Policy, 589-711. In: *The American Historical Review*; Vol 78; No 1. s. 13.

88 Lex Visigothorum Lib XII, Tit III/11 – *Ne iudei libros illos legere audeant, quos christiana fides repudiant*

89 Lex Visigothorum Lib XII, Tit III/19 – *Ne Iudei administratio usu sub ordine villicorum atque actorum christianam familiam...*

90 Lex Visigothorum Lib XII, Tit II/13 – *De mancipiis christianis, que a Iudeis aut vendita aut libertati tradita esse noscuntur* a Lex Visigothorum. Lib XII, Tit II/14 *Ut nullis modis iudeis mancipia adhereant christiana,*

propuštění. Pozdější výnos Erwigův⁹¹ pak toto nařídil znovu, ovšem se Sisebutem polemizoval v tom, že i propuštění otroka je mocenský akt a je tedy nevhodné, aby jej vykonal příslušník méněcenného náboženství nad křesťanem. Dává tedy židům raději lhůtu na prodej otroků.

Ke konci této kapitoly můžeme uvést jedno z velmi přísných ustanovení⁹² třetího titulu dvanácté knihy, které pro židy představovalo jistě značné omezení, zatímco státní moci, potažmo církvi, zabezpečovalo dohled nad nimi. V soboty a dny připadající na židovské svátky měli židé zákaz volného pohybu; místo toho se museli, včetně žen, shromáždit u příslušného biskupa a přijmout požehnání. Na druhou stranu se zde pamatuje i na ochranu před zneužitím tohoto nařízení ze strany kléru, konkrétně ve vztahu ke shromážděným ženám.

Tato část Vizigótského zákoníku nám tedy podává informace o společenských změnách spočívajících ve snižování tolerance vůči jinověrcům, které úzce souvisely s upevňováním církevní moci. Zároveň však vidíme, že tento proces neprobíhal hladce a bez obtíží. Samotná skutečnost, že výnosy upravující tuto oblast nestačilo vydat jednou, nýbrž byly opakovaně předmětem legislativní činnosti různých panovníků, svědčí o problémech s jejich reálným prosazováním.

III.2 BURGUNDSKÉ ZÁKONÍKY

Burgundové patří spolu s Franky a Góty k těm germánským kmenovým svazům, jenž kodifikovaly své právo už v době rozvratu Západořímské říše a počátku utváření nových států. Tehdy již byli usazeni coby foederati na římském území v jihovýchodní Galii, jedné z nejnádhornějších oblastí západní části impéria s důležitými centry jako Ludgunum (Lyon) a Vienna (Vienne). Burgundové pravděpodobně nepatřili k příliš početným kmenům, římský živel tedy převažoval i po jejich příchodu.⁹³

Z tohoto důvodu byl v jejich říši kromě vlastního burgundského zákoníku vydán také zákoník pro poddané z řad Římanů. Oba dva jsou spojovány se jménem Chlodvíkova současníka, krále Gundobada (473-516). Liber constitutionum je podle jeho osoby známý

et ne in sectam eorum modo quocumque ducantur

91 Lex Visigothorum Lib XII, Tit III/12 – *Ne iudei mancipia deserviant vel adhereant christiana*

92 Lex Visigothorum Lib XII, Tit III/21 – *Qualiter Iudeorum diebus institutis ad episcopum fieri debeat*

93 FISCHER DREW, Katherine: The Barbarian Kings as Lawgivers and Judges. In: *Life and Thought in the Early Middle Ages*. Minneapolis, 1963, s. 16.

právě jako Lex Gundobada,⁹⁴ (dochoval se však až v rukopisech z 9. století). Svou verzi zákoníku také vydal Gundobadův následník Sigimund, jinak jsou další data nejistá. Existují doklady o používání Gundobadova zákoníku až do 11. století.⁹⁵

V případě kodifikace Lex Romana Burgundionum, neboli také Forma et expositio legum romanum, pochybují odborníci o její univerzální právní platnosti pro danou skupinu. Jelikož jsou z dané oblasti známy důkazy o používání jiných právních norem (zákoníky z dob Římské říše, vizigótský Alarichův breviář), nelze vyloučit ani domněnku, že šlo spíše o soukromou kompilaci či pomůcku.⁹⁶

Lex Gundobada svým rozsahem čítá 105 paragrafů. Podpisy 31 velmožů svědčí o skutečnosti, že přes pojmenování zákoníku po panovníkovi, nešlo čistě o jeho samostatný počin. Incipit obsahující přísahu na jméno Boha, nikoli ovšem na Svatou trojici, což koresponduje s ariánským křesťanstvím, jehož se Burgundi v době vydání drželi. Toto dovolání se vyšší moci je však neobvykle stručné, incipit dále pokračuje v čistě praktickém duchu, mimo jiné se přímo v něm vymezují kompetence římského a barbarského práva.

S ariánskou vírou Burgundů pravděpodobně souvisí skutečnost, že v tomto zákoníku není mnoho pasáží souvisejících s náboženským životem a církví. Ta byla u ariánů patrně mnohem více svázána se světskou mocí a také zde chyběla složitá struktura, kterou katolická církev zdědila ze své římské minulosti. Dalším vysvětlením, které se vůbec nevylučuje s předchozím, je aplikace pravidla, že církev se řídí římským právem.

V Lex Gundobada jsou rovněž početně zastoupeny pasáže o cizoložství a nemravném chování obecně, podobné těm zmíněným v předchozí kapitole. V případě Burgundských právních pramenů máme dokonce možnost srovnání s normou určenou pro Římany. Paragraf De adulteriis⁹⁷ Gundobadova zákoníku v této záležitosti nařizuje, že zabije-li manžel, který přistihnul svou ženu při cizoložství, buď ji, nebo provinilého muže, či dokonce oba pachatele, má být potrestán jako v jiném případě zabití. V zákoníku Lex Romana Burgundionum toto opatření zcela chybí. Tento rozdíl je možno vysvětlit tím, že u Římanů přece jen mohly panovat kultivovanější a méně divoké způsoby, než v germánské společnosti a tím pádem představoval trestní postih takového jednání samozřejmou věc, kterou není třeba zvlášť uvádět v zákoníku.

94 Leges Burgundionum; ed. Ludovicus Rudolfus de Salis. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi II.; Pars I. Hannover 1892.

95 SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějiny: Státy západní evropy a USA*. Brno, 1999, s.24.

96 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 88.

97 Lex Gundobada –68 De adulteriis

Tuto hypotézu nám však hodně komplikuje srovnání s Lex Visigothorum, který v této záležitosti výslovně nařizuje: „Si adulterum cum adultera maritus occiderit, pro homicida NON teneatur“.⁹⁸ Přitom jde o značně vyspělý právní text, vydaný v zemi s vysokým podílem římského obyvatelstva a značným stupněm romanizace společnosti. Takto nekompromisní postoj zákoníku vůči cizoložníkům je v souladu s jeho výše zmíněnou přísností a lze jej zdůvodnit vlivem křesťanské morálky.

Dalším z příbuzných témat obsažených v Lex Gundobada⁹⁹ jsou únosy a zneužití dívek, popřípadě i vdov. Takto je chráněna čest těch osob ženského pohlaví, na něž se pro jejich svobodný stav nevztahuje paragraf o cizoložství. V případě únosů jde s velkou pravděpodobností o původní germánský zvyk směřující k obstarání nevěsty, který byl potírán v rámci zavádění křesťanské morálky.¹⁰⁰ Muž je zde potrestán peněžitě, přičemž na výši částky mají vliv skutečnosti, jako zda dívku vrátil neposkvrněnou, či nikoli a zejména zda se činu dopustil s jejím souhlasem či bez něho.

III.3 FRANSKÉ ZÁKONÍKY

Mezi právními systémy barbarských národů raného středověku je tomu franskému věnována asi největší pozornost. To plně koresponduje s významem Franské říše – státu, který přetrval déle než všechny podobné útvary vzniklé po pádu Říma a který měl zásadní vliv na formování mocenskopolitické struktury vrcholně středověké Evropy: k jejím nástupnickým státům patří Francie i Svatá říše římská (ta se považovala za dědice římského impéria, ale fakticky za jejím vznikem stála korunovace franského krále Karla Velikého císařem, což vedlo k obnovení užívání císařského titulu, který pak v 10. století přešel na panovníky Východofranské říše.

Zákoník kmenového svazu Sálských Franků (z něhož pocházeli franští panovníci dynastie Merovejců) zvaný Lex Salica,¹⁰¹ jehož starší verze nesou označení Pactum leges Salicae, je také proto dochován ve značném množství opisů (60) a jeho význam není omezen pouze na samotné období existence Franské říše. V pozdějších dějinách se podle tohoto textu řešilo například nástupnictví na francouzský trůn v případě sporů. Princip nástupnictví

98 překl. – Zabije-li manžel cizoložníka a cizoložnici, ať není držen pro vraždu; Lex Visigothorum, Liber III. - 4

99 Lex Gundobada – 12 *De raptibus puellarum*

100 BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha, 2003, s. 380.

101 Lex Salica; ed. Eckhardt, Karl August. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi IV.; Pars II. Hannover 1969.

v ženské linii byl napadán právě z důvodů, že Lex Salica nepočítá se ženami jako dědičkami. Edward James však toto ustanovení vykládá tak, že se týká pouze "sálské půdy" a nevztahuje se tak na veškerou půdu. Za zmínku stojí i skutečnost paralelního užívání římského práva, které na rozdíl od Lex Salica umožňovalo dědění ze závěti - takto bylo možno např. odkazovat majetek církvi.¹⁰²

Počet písemných záznamů tohoto zákoníku na druhou stranu komplikuje jeho kritiku. Historikům se podařilo setřídít je do několika kodifikací a ty potom seřadit podle stáří, což však pořád neusnadnilo odpověď na otázku, v jaké době zákoník vlastně vznikl. Roli důležitého indikátoru zde hrálo náboženství. Naprostá absence jakýchkoli zmínek o křesťanství vedla německého badatele Waitze k domněnce o jeho pohanském původu. Proti tomu stojí skutečnost, že k písemné kodifikaci práva u všech Germánů docházelo až v době, kdy toho bylo třeba pro účely utvářejících se států, což byla zároveň epocha christianizace. Je však nepopíratelné, že Lex Salica v mnohém odráží stav ještě před Chlodvíkovými výboji.¹⁰³

V novějších vydáních potom zmínek o křesťanství přibývá. Vedle toho však uchovávají i prvky původního zvykového práva související s pohanskými náboženskými představami. Důležité kodifikace tohoto právního textu označované jako Lex Salica emendata pochází z karolínské doby a jsou výsledkem ne zcela úspěšných snah tehdejších panovníků o reformu právního systému.¹⁰⁴

Dalším franským zákoníkem je Lex Ribuaria,¹⁰⁵ jehož platnost se vztahovala na Ripuárské Franky žijící v Porýní, kteří byli k říši připojeni Chlodvíkem při bojích mezi vůdci jednotlivých kmenů. Badatelé kladou dobu jeho sepsání do 7. století, či počátku 8. století. Ve spoustě ohledů vychází z Lex Salica, do určité míry představuje jakousi aktualizaci jeho starších verzí. Obsah křesťanské tematiky v Lex Ribuaria je podobný jako v novějších kodifikacích sálského zákoníku. Oba zákoníky pak bývají v některých pramenech referujících na ně označovány jako Lex Francorum.¹⁰⁶

Zvláštním případem je zákoník malého kmene Chamavských Franků – Lex Francorum Chamavorum,¹⁰⁷ nebo také Ewa Chamavorum (termín ewa je významově shodný s „lex“, používal se výjimečně i u jiných leges).¹⁰⁸ Dobou a způsobem svého vzniku se řadí

102 JAMES, Edward. *Frankové*. Praha, 1997, s. 186

103 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 89.

104 HAGERMANN, Dieter. *Karel Veliký*. Praha, 2002, s. 435.

105 Lex Ribuaria; ed. Sohm, Rudolf. In: *Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V*. Hannover 1889.

106 KOEBLER, Gerhard. *Das Recht im frühen Mittelalter*. Köln 1971. s. 98.

107 Lex Francorum Chamavorum; ed. Sohm, Rudolf. In: *Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V*. Hannover 1889.

108 KOEBLER, Gerhard. *Das Recht im frühen Mittelalter*. Köln, 1971, s. 184.

k níže zmíněným zákoníkům Sasů, Frísů a Durynků - jde o iniciativu Karla Velikého. Zákoník obsahuje odkazy na ostatní franské kodifikace; například v náboženských věcech se příslušníci kmene mají řídit stejnými zásadami, jako u ostatních Franků.¹⁰⁹

Franské zákoníky obsahují mimo jiné také skupinu ustanovení o tzv. wergildu, která je vhodné zde pro lepší osvětlení popsat i v souvislosti s ostatními zákoníky. Jde o finanční částku placenou za způsobení smrti člověka, přičemž příjemcem takovéto platby byli v některých případech příbuzní zabitého, jindy i stát, potažmo panovník. V některých zákonících toto není ani výslovně uvedeno, Lex Baiuvariorum¹¹⁰ oproti tomu stanovuje přesné rozdělení wergildu „půl na půl“. Lex Salica také dělí wergild na dvě poloviny - první pro syny zavražděného, druhou pro ostatní nejbližší příbuzné. Státu pak připadne v případě absence jakéhokoli příbuzenstva.¹¹¹

Podobný systém se v barbarských zákonících vztahuje i na způsobení menší újmy, než smrti, v některých zákonících je detailně stanoven poplatek za poranění každé jednotlivé části těla. Předávání wergildu většinou doprovázel určitý rituál, který měl symbolizovat vrahovo pokání. Zajímavé je, nakolik se zákoníky zabývají formou zavinění pachatele. Vždy bylo trestáno úmyslné usmrcení, avšak často i určité formy zabití z nedbalosti, například políčil-li někdo past na vlky, aniž by o tom důsledně informoval okolí a následně chycením do této pasti přišel o život člověk.¹¹² Přípustné oproti tomu bylo zabití v nutné obraně.¹¹³ Specifická situace nastala, zabíjel-li otrok, leges se zde rozcházejí ve věci odpovědnosti jeho pána.¹¹⁴

Jaromír Kincl vidí wergild jako důležitý prvek upevňování mocenských pozic vládnoucí vrstvy na úkor rodového zřízení v tom smyslu, že zákoníky tak potlačují svémocné jednání. Tím byla zejména krevní msta, tedy situace, kdy si kmen, jehož příslušník byl zabit, či jinak poškozen, násilně „vyřídil účty“ s kmenem škůdce. Wergild měl tento typ jednání nahradit, což zároveň znamenalo převedení pravomoci v těchto věcech z kmene na orgány státu aplikující právo.¹¹⁵

Konkrétní částky uvádějí zákoníky převážně v solidech, což byly zlaté mince o váze 1/72 libry ražené v návaznosti na římskou tradici, popřípadě pod vlivem byzantského vzoru. U Franků byl používán zlatý standart do let 670-5, poté se platilo převážně stříbrnými denáry.

109 Ewa Chamavorum - 1 *In primo capitulo de causis ecclesiae*

110 Lex Baiuvariorum III/29 *De interfectione liberis hominis*

111 Lex Salica 62

112 Lex Gundobada – 46 *De his, qui tensuras adoccidendos lupos posuerint*

113 Lex Gundobada - 29 *De superventoribuset effractoribus*

114 Na pánově odpovědnosti trvá sálský zákoník (Lex Salica 35), popírá ji zákoník Burgundů (Lex Gundobada 2.3)

115 KINCL, Jaromír: *Stát a právo v germánsko-římské Burgundii V.-VI. století*. Praha, 1959.

Vzájemný poměr byl zprvu 1:40 poté změnil na 1:36, denár se dále dělil na 12 triensů. Vizigóti používali označení triens pro třetinu solidu, také nazývanou tremissu. U Sasů rozlišován solidus brevis o 12 denárech, jímž se platily wergildy, a solidus longus o 30 denárech, který saský zákoník určuje na placení ostatních kompenzací.¹¹⁶

Výše dané částky (a s ní související počet svědků, které musel obviněný přivést s sebou, chtěl-li obhájit svou nevinu) nebyla ve všech případech stejná, záleželo tom, kdo padl vraždě za oběť: Svou roli hrál etnický původ – za svobodné Germány se většinou platilo víc, než za římské obyvatelstvo, s výjimkou vysoce romanizovaných oblastí, kde byla částka stejná pro obě skupiny. Někde byli oproti tomu příslušníci domácího kmene ceněni výše i nad jiné Germány. Záleželo i na pohlaví a věku - za usmrcení ženy v plodném věku se často vyžadovalo více než za muže, stejně tak za dítě. Neméně důležité bylo společenské postavení. Nejmenší wergild měli otroci následovaní závislým či polosvobodným obyvatelstvem (homo regis, homo eclesiasticus, alginus, laetus) mnohem větší pak lidé svobodní. Dále existovali privilegovaní členové společnosti, za jejichž smrt se platilo až několikanásobně více, než za smrt běžného svobodného člověka. Tu vyčísloval Lex Salica na 8000 denárů, potažmo 200 solidů.¹¹⁷ Lex Ribuarica a Ewa Chamaworum zde přesněji rozlišují etnický původ oběti. První z nich uvádí 200 solidů pro Franky a 80 pro ostatní Germány,¹¹⁸ druhý podobně stanovuje částky 600 a 200 solidů.¹¹⁹

K těmto osobám náleželi členové královny družiny (tzv. trustu),¹²⁰ tedy členové určité protoaristokracie ; také římské pozemkové vlastníci¹²¹ a „hosté krále“¹²² měli podle Sálského zákoníku vyšší wergild než ostatní Římané. Více se platilo i za zabítí církevních hodnostářů. Novější kodifikace Lex Salica uvádějí 12 000 denárů za jáhna a 24 000 za kněze,¹²³ což při přepočtení v poměru 40 denárů za 1 solid, určeném přímo v textu zákona, dělá 300 a 600 solidů. Lex Ribuarica k těmto pravidlům přidává wergild 100¹²⁴ solidů za podjáhna. To je méně než u běžného svobodného Franka, ovšem je třeba vzít v úvahu, že se této ochrany díky podjáhenskému svěcení mohlo dostat i osobám jiného původu, za které mají podle tohoto zákoníku nižší wergild. Těžko si představit, že by si tímto rodilý Frank pohoršil. Dále 900

116 SEJBAL, Jiří. *Základy peněžního vývoje*. Brno, 1997, s. 23.

117 Lex Salica 41

118 Lex Ribuarica 36 *De diversis interfectionibus vel compositionibus*

119 Ewa Chamaworum 3

120 Toto označení použito v Lex Ribuarica, dále se můžeme setkat s pojmy nobilis v Lex Frisionum, adalginus v Lex Thuringorum, či wargengus v Ewa Chamaworum,

121 V originále „Romanus homo possessor“ – wergild 100 solidů (Lex Salica 69.7)

122 V originále „Romanus homo, conviva regi“ – wergild 300 solidů (Lex Salica 69.6)

123 Lex Salica –78 *De presbyteris vel diaconis interfectus*

124 Lex Ribuarica – 36. *De diversis interfectionibus vel compositionibus*

solidů za smrt biskupa,¹²⁵ což z něj činí osobu ceněnou dokonce více, než královny družiníky. (viz příloha - Tabulka wergildu)

Pro získání představy o reálné velikosti wergildů nám dobře poslouží ustanovení Lex Ribuarica, které pojednává o možnosti splácet tuto částku v naturáliích.¹²⁶ Místo jednoho solidu mohl viník odevzdat zdravou krávu, místo dvou solidů vola, štít, či kopí, místo šesti solidů meč s pochvou, cvičeného sokola, či přilbu, místo sedmi hřebce, na 12 solidů se cenila drátěná košile. Je samozřejmě třeba podotknout, že vztažení tohoto vyčíslení na jiné zákoníky se může jevit, vzhledem k různým výším kompenzací a tedy asi i různé hodnotě měny v jiných říších (viz tabulka), jako nepříliš přesné. Přesto z něj lze získat pojem o značné výši těchto částek: I wergild obyčejného člověka, by stačil na zakoupení velkého stáda dobytka, či vybavení několikačlenné vojenské družiny, o sumách u osob výše postavených ani nemluvě.

Zajímavý způsob zajištění odpovědnostního závazku představuje rituál popsáný v ustanovení Salského zákoníku *De chrene cruda*.¹²⁷ Ten se vykonával tehdy, když vrahův majetek nepostačil k zaplacení wergildu. Obviněný musel shromáždit 12 svědků, kteří potvrdili, že ani pod zemí, ani nad zemí nemá žádné další jmění. Potom posbíral prach ze všech čtyř rohů svého domu, postavil se na práh hledíc dovnitř a přes rameno hodil obsah svých dlaní na nejbližšího příbuzného, který se tímto měl také podílet na platbě. Jestliže ten již předtím zaplatil a částka nebyla kompletní, mohl obviněný takto pokračovat i ke vzdálenějším příbuzným, přičemž ti, kteří kvůli tomuto vyčerpali své možnosti, mohli také provést *chrenecruda*. Není bez zajímavosti, že tento rituál souvisí podle Hanse Vordemfeldeho¹²⁸ s uctíváním živlu země.

Další pasáž salského zákoníku odkazující na pohanství můžeme najít v rámci ustanovení o krádežích prasat. To obsahuje i paragrafy týkající se obětních vepřů. Pokuta za krádež již obětovaného vepře¹²⁹ činila 700 denárů, pakliže mohl majitel dokázat, že došlo k obětování; za krádež vepře přichystaného k obětování¹³⁰ bylo požadováno 600 denárů v obou případech navíc k ceně samotného zvířete. To odpovídalo pokutám za krádeže nejhodnotnějších běžných prasat. Ruth Schmidt-Wiegand připouští možnost, že šlo o projev kultu božstva úrody, kterým zde mohl být Freyr, avšak nevyklučuje ani alternativu, že mohlo jít

125 Tamtéž

126 Lex Ribuarica 36 *De diversis interfecionibus vel compositionibus*

127 Lex Salica 58 – *De chrene cruda*

128 VORDEMSELDE, Hans: *Die germanische Religion in den deutschen Volksrechten*. Giessen, 1923, s. 35.

129 Lex Salica - 2/6 - *Si quis maialo sacriuo furaverit...*

130 Lex Salica - 2/7 *Si quis maiale, qui sacriuos non fuerit, furaverit...*

spíše o prvek galorománského původu.¹³¹

Dále zde máme různá ustanovení, která se nedají označit přímo za pohanská, z pohledu dnešního člověka jsou však značně kuriózní; jde o víru v různé pověry, která se udržovala ještě dlouho po přijetí křesťanství. Význačné místo v těchto představách měly čarodějnice a čarovné nápoje. Lex Salica obsahuje zmínku o nich spojenou s pokutami za újmu způsobenou jejich pitím.¹³² Je-li následkem smrti, musí viník zaplatit 8000 denárů, tj. totéž, co běžný wergild za vraždu svobodného, pokud žena přijde o plodnost, platí se 2500 denárů, stejně jako v případě, že oběť, kterou měl nápoj zabít, přežije.

Paragraf „De hereburgium“¹³³ stojí v textu samostatně mimo ustanovení řešící ostatní urážky na cti.¹³⁴ Vztahuje se na nařčení člověka z toho, že je přísluhovačem čarodějnice, tj. jejím nosičem, či nosičem jejího kotlíku. Oproti ostatním zostuzením se zde také počítá s mnohem větší výší odškodného; pokud pomlouvající neprokáže, že dotyčný služebníkem čarodějnice skutečně je, musí zaplatit 2000 denárů. (U ostatních urážek dělá odškodné maximálně 600 denárů, 1800 denárů v případě ženy označené za lehkou děvku.) Také se zde řeší obrana ženy proti nepodloženému osočení z toho, že je čarodějnici (stria). V tomto případě je dotyčný povinen zaplatit jí 2500 denárů.

Tak jako ostatní leges obsahují i franské zákoníky pasáže regulující nemravné chování vůči ženám. Zajímavý je paragraf Lex Salica De manu mulieris extrigenda¹³⁵ vyměřující tresty za činy, které bychom dnes označili jako sexuální obtěžování. Peněžité pokuty dosahují překvapivé výše a jsou stanoveny zvlášť podle různých částí těla. 600 denárů (15 solidů) se platí za dotknutí se ženiny dlaně, 1200 za ruku, 1400 za loket a 1800 za poprsí. Rovněž je zde zmíněno cizoložství se služebníky.¹³⁶ Pokuta je dvojnásobná v případě, že jde o královu služebnou – 1200 denárů (tj. 30 solidů) místo 600. Mnohem nižší peněžité postihy zde platí pro otroky, zřejmě z důvodu, že nedisponovali velkými částkami; za obzvláště závažné přečiny jim však hrozí vykleštění (tělesné tresty pro svobodné obyvatelstvo jsou v leges barbarorum spíše neobvyklé).

Ačkoli právní historici nepovažují incipity a explicity zákoníků za relevantní zdroje informací, nám může předmluva Lex Salica dobře ilustrovat pohled franských mocenských

131 SCHMIDT-WIEGAND, Ruth: Spuren paganer Religiosität im fruhmittelalterlichen Rechtsquellen. In: *Germanische Religionsgeschichte, Band 5 – Quellen und Quellenprobleme*. Berlin, 1992, s. 580.

132 Lex Salica – 25 *De maleficiis*

133 Lex Salica – 64 *De hereburgium*

134 Lex Salica – 49 *De conviciis*

135 Lex Salica – 26; překl. - O dotknutí se ženiny ruky

136 Lex Salica – 36; *De adulteriis ancillarum* (použití slovo ancilla se dá přeložit jako služka i jako otrokyně)

elit na sebe sama, jako na silný a ušlechtilý lid, jehož kroky jsou svázány s křesťanskou vírou: „Slavný národ Franků vyvolený Bohem, udatný ve zbrani, stálý v míru, hluboce moudrý, ušlechtilý na těle, čistý bez poskvrny, nemající v kráse sobě rovného, neohrožený, bystrý a bojovný, který nově přijal katolickou víru a je osvobozen od kacířství.“

III.4 ALAMANSKÉ ZÁKONÍKY

Od Alamanů se zachovaly dva zákoníky. Starší Pactus Alamannorum pochází údajně ze 7. století, je však zachován pouze torzálně v jednom rukopise až z 10. století. Z něj částečně vychází mnohem lépe zachovalý (45 opisů) Lex Alamannorum z 8. století.¹³⁷ Oba tyto zákoníky je sice možno považovat za sepsání alamanského práva, ale situace je komplikovaná faktem, že v době jejich sepsání nešlo o zcela suverénní etnikum, jelikož sídelní území Alamanů bylo již dlouhou dobu pod vládou Franské říše. Přestože franská nadvláda nad oblastí nebyla, mimo jiné z důvodu mocenské roztříštěnosti uvnitř tohoto státu, absolutně pevná a přestože ke zvyklostem doby patřilo nechat porobené kmeny žít podle jejich vlastního práva, je vliv franského zákonodárství na tyto texty samozřejmostí.

Také je třeba hned zmínit, že Lex Alamannorum je maximálně ovlivněn katolickou církví. Příčinou toho není jen samotná skutečnost, že Alamani byli jako kmen žijící pod vlivem Franské říše přinuceni stát se katolíky, ale také specifická role církve na jejich území. Oblast byla jedním z prvních cílů franské a iroskotské misie a zdejší četné kláštery i jiné církevní instituce tu pravděpodobně fungovaly také jako významné opěrné body franské státní moci. Je třeba také vzít v úvahu, že oblast v patřila v rámci římského impéria k periferii a po jeho pádu svůj romanizovaný charakter záhy ztratila.¹³⁸ Téměř veškeré vědění, včetně toho právního, spočívalo nutně v církevních rukou. Skutečnost, že klérus měl na zákoník zásadní vliv je zřejmá již na první pohled - v incipitu je uvedeno 33 biskupů, kteří byli spolu s 34 vévody, 65 hrabaty a králem Chlotharem přítomni usnesení o zákoníku. Pokud bychom se u každého barbarského zákoníku pokusili stanovit podíl paragrafů, které mají co do činění s církevními záležitostmi, byl by u Lex Alamannorum zajisté jeden z největších. Signifikantní také je, že tyto paragrafy zaujímají v textu první místa.

Lex Alamannorum ustanovuje podobné wergildy jako franské zákoníky (v souladu s

137 Leges Alamannorum; ed. Lehmann, Karl. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi V.; Pars I. Hannover 1966.

138 LUPOLI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 71.

výše zmíněným vlivem Franské říše), avšak podrobněji řeší částky za různé církevní hodnostáře. Za zabití jáhna vyměřuje 300 solidů,¹³⁹ stejně jako v případě mnicha¹⁴⁰ či jiného klerika,¹⁴¹ u nějž se však částka platila jeho rodu, nikoli církvi. Odškodnění za zabití faráře¹⁴² (presbyter parrochianus) bylo přesně vyčísleno na 600 solidů. Zabil-li někdo biskupa,¹⁴³ musel jeho smrt vykoupit stejnou částkou jako smrt vévody (900 solidů), ta náležela králi, místnímu vévodovi, či církvi v místě biskupova působení.

V uvedených člancích zákoníku je kromě wergildu ošetřena navíc i odpovědnost za jinou škodu způsobenou těmito činitelům, ta je rovněž hierarchicky odstupňována podle jejich významu. Při poškození biskupa či kněze se platil trojnásobek běžné kompenzace, u jáhna a ostatních výše zmíněných kleriků, které zákoník klade na jeho úroveň, šlo o dvojnásobnou částku. Dále Lex Alamannorum stanoví wergild za svobodné nájemce církevní půdy dle římského systému kolonátu¹⁴⁴ na stejnou částku, jako za příslušníky kmene Alamanů tedy 200 solidů; smrt církevního otroka¹⁴⁵ musela být vykoupena 45 solidy.

Ve stejném duchu jsou podrobně vyčísleny i kompenzace za jinou újmu způsobenou církvi: Za protizákonný ozbrojený vstup do biskupského dvora¹⁴⁶ se muselo (navíc k odčinění způsobených hmotných škod) zaplatit 18 solidů, dvojnásobek v případě vstupu do samotného biskupova domu. Podobné nařízení se týkalo i vstupu na faru,¹⁴⁷ zde se platil trojnásobek toho, co svobodnému Alamanovi za přepadení jeho domácnosti. Zabil-li svobodný svobodného v kostele,¹⁴⁸ musel také, kromě běžného wergildu příbuzným oběti, zaplatit 60 solidů církvi, aby odčinil způsobené znesvěcení kostela. V případě krádeže věci umístěné v kostele¹⁴⁹ byla, mimo uhrazení škody, povinnost zaplatit navíc 18 solidů.

Dále v tomto zákoníku nalezneme zajímavé svědectví o průniku náboženské morálky a světského práva. Jde o zákaz práce v neděli, která představuje prohřešek proti Desateru; zde však hrozí také postih přímo podle zákoníku.¹⁵⁰ Při opakovaných prohřešcích proti tomuto ustanovení hrozilo svobodnému člověku i upadnutí do otroctví

139 Lex Alamannorum – 13 *Si quis diaconum aliqua iniuriam fecerit...*

140 Lex Alamannorum – 14 *Monachus qui sub regula in monasterium conversatus fuerit ... iniurias...*

141 Lex Alamannorum – 15 *Clericus autem sicut...*

142 Lex Alamannorum – 12/1 *Si quis autem presbyterium parrochianum inuraverit...* Lex Alamannorum 12/2 *Et si eum occiderit...*

143 Lex Alamannorum – 11/1 *Si quis episcopum aliquam iniuriam fecerit...LA 11/2 Et si occisus fuerit...*

144 Lex Alamannorum – 8 *Si quis autem liber ecclesiae, que colonus vocant, si occisi fuerint...*

145 Lex Alamannorum – 7 *Si quis servum ecclesiae occiderit...*

146 Lex Alamannorum – 9 *Si quis in curte episcopi armatus contra legem intraverit...*

147 Lex Alamannorum – 10 *Si autem in presbytero ... et in curtem suam armatus contra legem intraverit*

148 Lex Alamannorum – 4 *Si quis autem liber liberum infra ianuas ecclesiae occiderit...*

149 Lex Alamannorum – 5 *Si quis autem raptor res in ecclesia commendatas ... abstraxerit...*

150 Lex Alamannorum – 38 *Ut die dominica nemo opera servile praesumat facere...*

Lex Alamannorum také obsahuje úpravu známého institutu azylu v kostele pro pronásledované. Zákoník zakazuje vztahovat ruku na osoby v této situaci.¹⁵¹ V případě, že jde o otroka, bude svému pánu vydán, pokud ten slíbí, že je otrokovi odpuštěno. Není-li si tím kněz jist, může vydání otroka pozdržet; v tom případě o něj musí pečovat a přijde-li o něj nějakým způsobem, musí jej pánovi nahradit.

III.5 BAVORSKÝ ZÁKONÍK

Dalším zákoníkem vydaným v oblasti franského vlivu byl Lex Baiuvariorum¹⁵² (jinak psáno též Lex Bawariorum, bývá také zmiňován jako Lex Baiuuarica, Lex Noricorum, Lex Sualaveldica, ačkoli přímo v jeho nadpise je vždy označován jako bavorský zákoník).¹⁵³ Vydán byl ve čtyřicátých let osmého století za vlády vévody Odila (vládl 736-748) podřízeného franskému majordomovi Pipinu Krátkému.

Sestavení zákoníku proběhlo pravděpodobně v klášteře v Niederaltaichu za působení opata Eberswinda a popudem pro něj byl zřejmě zájem církevních feudálů, což se projevuje ve značném obsahu náboženské tematiky. Ta je soustředěna v jeho prvním titulu. Je zde nápadná shoda s prvními odstavci zákoníku Lex Alamannorum, kvůli které H. Brunner spekuloval, že základem pro tato ustanovení mohlo být všeobecné nařízení některého franského krále.¹⁵⁴ Rovněž je třeba připomenout již zmíněný vliv Eurichova kodexu a také nadstandardní obsah soukromého práva (ustanovení o zástavách a o prodeji) což je typické pro kodifikace ovlivněné právem římským. Tyto složky doplnily pasáže pocházející z původního práva kmene Bavorů.

V incipitu bavorského zákoníku je přepsaná pasáž z Etymologie Isidora Sevillského nazvaná De auctoribus legorum, která odkazuje na Mojžíše a jeho Desatero coby lex divina, poté na autory dalších starověkých právních památek (Solón, Gregorianus, Hermogenianus), dále jsou zde jmenováni významní franští králové, např. Dagobert. Zákoník se dochoval ve 30 rukopisech a jeho účinnost přetrvala do 13. století, což lze doložit listinami, které se na něj

151 Lex Alamannorum – 3 *Si quis homo aliquem persequens fugitivum... inter ianuas ecclesiae confugiens...*

152 Leges Baiuvariorum. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi V.; Pars II.; Hannover 1926.

153 KOEBLER, Gerhard: *Das Recht im frühen Mittelalter*. Köln, 1971, s. 101.

154 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986. s. 90.

odvolávají.¹⁵⁵

Můžeme tedy říci, že co se týče faktorů, které měly vliv na jeho vznik a podobu, se Lex Baiuvariorum podobá v předchozí kapitole zmíněnému alamanskému zákoníku. S tím koresponduje také přítomnost podrobných ustanovení o wergildu pro církevní hodnostáře: stanovuje wergild 200 solidů za jáhna a 300 za kněze¹⁵⁶ oproti 160 za svobodného.¹⁵⁷ Zabití biskupa může vrah odčinit přinesením tuniky naplněné zlatem; pokud takovéto ohromné množství drahého kovu není schopen shromáždit, musí zaplatit veškerým svým majetkem.¹⁵⁸ Také tento zákoník uvádí odpovědnost za ostatní škodu. Duplicitní kompenzaci určuje pro podjáhna (subdiaconus) a další jmenované hodnostáře¹⁵⁹ s nižším svěcením (ordines minores): lektora,¹⁶⁰ exorcistu,¹⁶¹ akolytu¹⁶² a hostiaria.¹⁶³ Na triplicitní náhradu má nárok jáhen a kněz.

V kapitole o franských zákonících bylo již v rámci osvětlení pojmu wergild uvedeno, že Lex Baiuvariorum jej dělí na část pro rodinu a část připadající státu. K tomu se zde hodí dodat, že tento přístup volí i pro případ unesení neprovdaného děvčete.¹⁶⁴ Ukládá zde povinnost zaplatit částku 40 solidů rodičům a 40 státu. To dokládá, nakolik může být někdy ošemetné a anachronické striktně rozdělovat středověké právní prameny do sfér veřejného a soukromého práva, když zde jedno ustanovení má zároveň charakter soukromoprávní kompenzace i veřejnoprávní sankce.

Zajímavý je také fakt, že tento vyslovuje zákaz kněžím a jáhnům žít se ženou, nebo i příležitostně podlehnout jejím svodům,¹⁶⁵ který bychom mnohem spíše čekali v kanonickém právu a nikoliv předpise práva světského. Na něj je zde odkaz ve věcech sankce za tento prohřešek, což představuje zvláštní případ provázání obou systémů.

155 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 90.

156 Lex Baiuvariorum 9 – *Si quis presbyterium vel diaconum...*

157 Lex Baiuvariorum III/29 *De interfectione liberis hominis*

158 Lex Baiuvariorum 10 – *Si quis episcopum quem contituit rex vel populos elegit sibi pontificem, occiderit...*

159 Lex Baiuvariorum – 8 *Si quis ministros ecclesiae id est subdiaconum, lectorem...*

160 Náplní práce lektora bylo předčítání předepsaných pasáží při mši, např. homilie. In: Ottův slovník naučný.

161 Exorcista se zabýval vymítáním ďábla a zlých duchů; na konci antiky a počátku středověku bylo toto povolání přirozeně mnohem rozšířenější než dnes.

162 Nejvyšší z nižších svěcení; jeho úloha byla v průběhu dějin různá: např. rozdávání almužen, roznášení eucharistie, zapalování svící, nalévání vína

163 Práce hostiaria spočívala v zavírání a otevírání chrámu, jeho ostraha, zvonění a vítání věřících

164 Lex Baiuvariorum – VIII/6 *De raptu virginum*

165 Lex Baiuvariorum – 12 *De presbyteris vel diaconis et de ecclesiasticis ministris*

III.6 LANGOBARDSKÉ ZÁKONÍKY

Normy langobardského práva byly vydávány v podobě panovnických ediktů. Prvním z nich byl Edictum (též Edictus) Rothari vydaný roku 643, novelizován byl Grimoaldem (vládl 662-672), Liutprandem (vládl 712-744), Ratchisem (vládl 744-749) a Aistulfem (vládl 749-756).¹⁶⁶

V případě Rothariho (vládl 636-652) ediktu šlo o zákoník se silným podílem původního germánského práva a pramalým vlivem práva římského.¹⁶⁷ To odráží do značné míry celkový stav, který panoval v Itálii po jejím dobytí Langobardy. Toto etnikum bylo považováno za divoké a násilnické i ve srovnání s ostatními Germány, také jejich politika vůči původnímu italskému obyvatelstvu byla značně drsnější ve srovnání s dřívějšími vládci Itálie - Ostrogóty, i barbarskými vládci v jiných částech Evropy.¹⁶⁸ Příčinou mohl být mimo jiné jejich relativně krátký kontakt s antickou civilizací, zatímco jedním z následků byla tato počáteční nepřizpůsobivost italským poměrům projevující se i ve sféře práva (opět je namístě srovnání s Ostrogóty, kteří byli vydáním Theuderichova ediktu celkově podřízeni římskému právu, zatímco za langobardské vlády se striktně uplatňovala právní personalita).

Rothariho edikt byl na druhou stranu systematický, stručný a dobře formulovaný, v kontrastu s pozdějšími novelizacemi, které přejímaly květnatý, pro právo nepříliš vhodný, styl tehdejšího církevního písemnictví. Postupně se také zvětšoval vliv římského práva.

Platnost langobardského práva přečkala dobytí Apeninského poloostrova Franky i mnohé další mocenské změny. V koexistenci se zbytky římského práva přetrvávalo v Itálii používání norem tohoto germánského kmene až do 13. století, k velmi malé radosti tehdejších právníků z boloňské univerzity.¹⁶⁹

Za zmínku stojí langobardský rituál *gairethinx*¹⁷⁰ obsažený v Rothariho ediktu. Šlo o vojenské shromáždění, které schvalovalo panovnické edikty, či také stvrzovalo jednotlivé právní úkony osob - například propuštění otroka.¹⁷¹ Dělo se tak aklamací prováděnou bušením kopí o štít, nebo i tišším způsobem, vždy však měli muži povinnost přijít vyzbrojeni kopím. To koresponduje se značnou oblibou této zbraně u starých Germánů a dokládá význam takovýchto symbolických prvků pro toto vývojové stádium práva.

166 Edictus Langobardorum. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus IV. Hannover 1868.

167 SCHELLE, Karel. *Právní dějiny*. Plzeň, 2007, s. 222.

168 LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, 102

169 WHITMAN, James. The Lawyers Discover the Fall of Rome. *Law and History Review*. roč. 9, č. 2. s 194. a násl.

170 Gairethinx. In: Deutsches Rechtswörterbuch. Dostupné na: <<http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw/>>

171 Ed. Rothari – 224 *De manumissionibus*

Další zajímavá pasáž z Rothariho ediktu,¹⁷² nařizuje oběšení otroka, který by zabil krále, přímo nad jeho hrobem, jakožto satisfakci mrtvému. To je historiky považováno¹⁷³ za relikv pohanského chápání smrti, ač byly langobardské elity v dané době již podrobeny konverzi k ariánskému křesťanství.

Stejně jako v Lex Salica jsou v ediktu zmíněny čarovné nápoje.¹⁷⁴ Platí zde zákaz používat je v soubojích, aby pomohly dotyčnému k vítězství.

Edictum Rothari také obsahuje systém wergildů doplněný i kompenzacemi za způsobení menší újmy, než smrti. Je zde detailně stanovena částka za poranění různých částí těla, konkrétně třeba za každý prst zvlášť.¹⁷⁵

III.7 SASKÉ, FRÍSKÉ A DURYNSKÉ ZÁKONÍKY

K nejmladším leges barbarorum patří kodifikace vydané za vlády Karla Velikého, zachycující právo národů obývajících okrajové oblasti Franské říše.

V případě Sasů jde o tři právní normy. Lex Saxonum (také Lex saxonica nebo u historika Widukinda Lex Westfalensium)¹⁷⁶ je sepsáním původně zvykového práva Sasů, se zvláštním ohledem na rozdíly mezi zvyky obyvatel Vestfálska, Ostfálska a Engernu, ovšem nechybí ani pasáže věnované církvi. Předpokládá se jeho vydání říšskou kanceláří na počátku 9. století.¹⁷⁷ Dále vydal Karel Veliký pro Sasko dva kapituláře; ty se rozsahem blíží zmíněnému saskému zákoníku a významem jej pravděpodobně i předčily, snad proto jsou v edici Monumenta Germaniae Historica vydány dohromady s leges,¹⁷⁸ nikoli s ostatními franskými kapituláři, věnujme jim tedy pár slov i v této práci.

Prvním z nich je nedatovaný Capitula de partibus Saxonie, který ztělesňuje určité okupační právo nastolené v Sasku franskou mocí. Jde v drtivé většině o katalog trestů, nutno dodat, že značně krutých i na dobové poměry. Z nich se velká část týká ochrany křesťanského náboženství a potírání pohanství na tomto území, jenž čerstvě prošlo christianizací. Oproti

172 Ed. Rothari – 370 – *Si servus regis mordh fecerit...*

173 SCHMIDT-WIEGAND, Ruth. Spuren paganer Religiosität im fruhmittelalterlichen Rechtsquellen. In: *Germanische Religionsgeschichte, Band 5 – Quellen und Quellenprobleme*. Berlin, 1992, s. 582.

174 Ed. Rothari – 368 *De camfionibus*

175 Ed. Rothari - 113 *De digita manus*, 114 *De secundo digito* a násl.

176 KOEBLER, Gerhard: *Das Recht im frühen Mittelalter*. Köln, 1971, s. 102.

177 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 92.

178 Leges Saxonum. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V. Hannover 1889.

tomu Capitulare Saxonicum z roku 797 zavádí určitý civilnější modus vivendi mezi Franky a Sasy, přičemž systém trestů je zde již mírnější.¹⁷⁹

Pro ukázkou zde můžeme uvést několik pasáží z Capitula de partibus Saxonie. Jeden z paragrafů zde zakazuje uctívání "daemones".¹⁸⁰ Ten stanovuje trest smrti pro pachatele, který by jim obětoval člověka, čímž nás informuje o provozování tohoto krvavého rituálu mezi Sasy. Hans Vordemfelde ztotožňuje ony daemones s germánskými bohy.¹⁸¹ V tomto případě by užití tohoto trestu bylo do jisté míry pochopitelné i pro dnešního člověka, kapitulář však stejným způsobem trestá i jiné prohřešky, například provedení žárového pohřbu typického pro Germány ve starověku.¹⁸²

Lex Frisionum, ač sepsaný pravděpodobně po roce 785,¹⁸³ se dochoval pouze v Heroldově edici z 16. století. Jde také o zákoník se silným dědictvím germánského obyčejového práva. I zde je zohledněno rozdělení země na jednotlivé části. Text si místy protirečí, lze usuzovat postupný vznik různých jeho částí. Pouze z Heroldova vydání známe také Lex Angliorum et Werinorum hoc est Thuringorum,¹⁸⁴ pojmenovaný takto po jednotlivých částech kmenového svazu Durynků. Je možné, že šlo pouze o záznam zvykového práva k informativním účelům. Ke zveřejnění došlo pravděpodobně na sněmu v Cáchách roku 802.¹⁸⁵

V Lex Thuringorum můžeme najít příklad použití ordálu neboli tzv. "božího soudu" - iracionálního důkazního prostředku vycházejícího původně z pohanských představ souvisejících pravděpodobně s uctíváním živlů, který si křesťanství posléze přizpůsobilo. V příslušné pasáži¹⁸⁶ se píše, že žena podezřelá z vraždy svého manžela kouzlem, či jiným zlým úmyslem bude „vyzkoušena devíti žhavými radlicemi.“

III.8 ANGLOSASKÉ ZÁKONÍKY

Anglické zákoníky vydané v tzv. anglosaském období (tj. do normanského záboru

179 HAGERMANN, Dieter. *Karel Veliký*. Praha, 2002, s. 172 a s. 316.

180 Capitula de partibus Saxonie - 7

181 VORDEMSELDE, Hans. *Die germanische Religion in den deutschen Volksrechten*. Giessen, 1923, s. 86.

182 SCHLETTE, Friedrich. *Germáni*. Praha, 1977, s. 195.

183 Lex Frisionum. In: Monumenta Germaniae Historica; Legum; Tomus III. Hannover 1863.

184 Lex Thuringorum; ed. Richthofen, Karl von. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V. Hannover 1889.

185 KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986, s. 92.

186 Lex Thuringorum – 55 *Si mulier maritum veneficio dicatur occidisse*

roku 1066) nebývají obvykle řazeny do skupiny barbarských zákoníků. Přesto však jsou zahrnuty do této práce, jelikož, jak již bylo naznačeno výše, s nimi mají mnohé společné rysy, zejména určitý základ původního germánského práva. O zvláštním britském systému práva odlišném od zbytku Evropy, nemůže v této době být ještě řeč (pojem „common law“ zavedl poprvé Jindřich II. ve 13. století a jeho vývoj je záležitostí dalších několika set let).

Asi největším rozdílem mezi těmito zákoníky a podobnými prameny vydanými na kontinentě je jazyk, jelikož nebyly sepsány latinsky nýbrž staroanglicky,¹⁸⁷ podobně jako jiná díla této epochy.¹⁸⁸ Také tyto právní normy, na rozdíl od mnoha barbarských zákoníků (např. všech z franské sféry vlivu) avšak ve shodě s vizigótskými a langobardskými edikty, vydával panovník svým jménem (měl tzv. *ius edicendi*),¹⁸⁹ což je v určitém kontrastu se skutečností, nakolik dlouho zde přetrvávala značná moc *withanu*, původně shromáždění svobodných, později omezené na velmože a duchovní.¹⁹⁰

Přes větší množství zákoníků můžeme anglosaskou právní kulturu označit za poměrně unifikovanou, nebo rozhodně méně roztržštěnou a více konzistentní než územní moc. Toto tvrzení dokládá Maurizio Lupoi faktem, že užívání právních pojmů se v napříč jednotlivými državami lišilo mnohem méně, než tituly panovníků různých anglických království.¹⁹¹ Také můžeme mluvit o obecně velkém vlivu náboženství na anglosaské právo; raně středověká Anglie je typickým příkladem teze, že křesťanství mělo v antice spíše receptivní funkci (zejména přejímání existujících institucí) a později u barbarů naopak kreativní.¹⁹² Důkazem pontifikálního vlivu, který existoval, přestože šlo o oblast z tehdejšího křesťanského světa nejvzdálenější od Říma, je mj. i používání unciály.¹⁹³

Tato úloha církve úzce souvisí s rechristianizací Anglie sv. Augustinem. Není náhodou že první zákoník byl vydán kolem roku 603 jeho současníkem králem Aethelberhtem¹⁹⁴ z Kentu (560-616), kde také vzniklo v Canterbury sídlo arcidiecéze. Zároveň, šlo o dobové centrum vzdělanosti, vyučovalo se zde římské právo podle Alarichova breviáře. Skutečnost, že právě Aethelberhtova kodifikace se zabývá i majetkovým právem, způsobem pro raně středověké normy netypicky podrobným, mohla souviset právě s blízkostí této instituce. Díky

187 Tento jazyk též bývá označován jako anglosaština.

188 Jmenujme například epos *Béowulf*. Česky vyšlo v překladu Jana Čermáka - *Béowulf*. Praha 2003.

189 LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 35.

190 KUKLÍK, Jan, SELTENREICH, Radim. *Dějiny anglo-amerického práva*, Praha, 2007 s. 26.

191 LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 61.

192 *The Oxford History of Christianity*. Oxford, 1990, s. 70.

193 LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 63.

194 Pro tuto práci je použit v případě všech anglosaských zákoníků text přeložený do angličtiny z Internet Medieval Sourcebooku provozovaném University of Fordham Dostupné na:

<<http://www.fordham.edu/halsall/source/560-975dooms.html>>

nevelké vzdálenosti přes kanál La Manche mohly být pěstovány kontakty s Franskou říší; tamní klérus měl i podíl na tvorbě Aethelberhtova zákoníku.¹⁹⁵

Tento církevní vliv se týká i pozdějších kodifikací. Vydání Wihtraedova (670-725) zákoníku byl výsledkem jeho jednání s biskupy. Dílo krále Alfreda(849-899), tzv. Book of laws, obsahovalo odkaz na smlouvu Mojžíše s Hospodinem. Tento zákoník patřil k těm nejvýznamnějším, šlo o sepsání předchozích zákoníků a nepsaného práva Anglů, Sasů a Jutů, doplněného o Alfredovy vlastní výnosy.¹⁹⁶ Po svojí invazi se jej, ovšem pod názvem „The Laws of St. Edward“ zavázali dodržovat i Normané.¹⁹⁷

Je třeba jmenovat i zákoník Hlothhera (+685) a Eadrica (+686) z Kentu a zákoník Inea z Wessexu (688-726), který byl relativně sofistikovaný a propracovaný, víc připomínal jakousi ústavu, než pouhý katalog trestů.¹⁹⁸ Za zmínku stojí také takzvaný zákoník Alfreda, Guthruma (+890) a Edwarda Staršího (870-924), zabývající se hlavně útoky proti církvi. Vznikl dohodou Alfreda a Guthruma (vládce Danelaw) následující po jejich mírové smlouvě; znovu byl zákoník vydán z popudu Guthruma a Edwarda Staršího.¹⁹⁹ Další právní kodifikace byly vydány Edwardem starším zvláště, Athelstanem (895-939), Edmundem I. (922-946) a Edgarem (944-975). Vedle toho došlo k sepsání původně zvykového práva Mercie a práva „Severních lidí“ tj. Northumbrie.

Situace v Anglii byla jinak dalším z příkladů paralelní existence více právních systémů v raném středověku. Historici zdůrazňují význam kanonického práva pro tuto oblast. To mělo díky svojí vyspělosti vliv na podobu listin, zejména závětí;²⁰⁰ také se podle něj do značné míry řídily manželské a rodinné záležitosti.²⁰¹

V Zákoně severních lidí se nachází podrobný a značně odstupňovaný systém wergildů. Platidlem zde není solid, ale thrymsa, vzájemný poměr je zřejmý z poplatku za smrt ceorla²⁰² stanoveného na 266 thryms nebo 200 solidů.²⁰³ Wergild krále²⁰⁴ činí 30 000 thryms, wergild arcibiskupa,²⁰⁵ aethelinga²⁰⁶ a eorla²⁰⁷ 15 000, za smrt biskupa²⁰⁸ nebo ealdormana²⁰⁹ se

195 Tamtéž

196 KUKLÍK, Jan, SELTENREICH, Radim. *Dějiny anglo-amerického práva*, Praha, 2007, s. 26.

197 SCHELLE, Karel. *Právní dějiny*. Plzeň, 2007, s. 390.

198 LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 63.

199 Whitelock, Dorothy. Wulfstan and the So-called Laws of Edward and Guthrum. *The English Historical Review*. roč. 56, č. 221, s. 1-14.

200 LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000, s. 272.

201 KUKLÍK, Jan, SELTENREICH, Radim. *Dějiny anglo-amerického práva*, Praha, 2007, s. 25.

202 Staroanglické označení pro svobodného sedláka.

203 Medieval Sourcebook, z něhož tato práce čerpá, uvádí pojem shilling, který bývá často používán (mj. ve zmíněné Eckhartově latinsko-německé edici sálského zákoníku) jako překlad slova solid

204 The North People's Law – 1 *The North people's king's geld...*

205 The North People's Law – 2 *An archbishop's and aetheling's wergild...*

206 Člen královské rodiny

platilo 8000 thryms, u tzv. mass thanea²¹⁰ 2000 stejně jako u secular thanea,²¹¹ nebo ceorla,²¹² který vlastní pozemek větší než 5 hynde.

V zákoníku krále Aethelberhta z Kentu můžeme nalézt článek²¹³ o kompenzaci újmy podobný výše zmíněným ustanovením alamanského a bavorského zákoníku. V tomto případě jde výlučně o škodu způsobenou na majetku, do čehož jsou zahrnuty i krádeže (máme zde tedy další příklad sloučení kompenzace a sankce). Náhrada dosahuje mnohem vyšších násobků, než u výše zmíněných zákoníků. Újma na majetku „Boha a církve“ se platí 12 krát, na majetku biskupa 11 krát, v případě škody způsobené knězi se platí devítinásobek, u jáhna šestinásobek a ostatním klerikům trojnásobek. Tato čísla vypadají zajímavě ve srovnání s tím, že obyčejným svobodným lidem²¹⁴ byla škoda hrazena rovněž trojnásobně a králi devítinásobkem.²¹⁵ Biskup tak stojí v této hierarchii výše než král. Tento zdánlivý paradox se dá vysvětlit tím, že se ustanovení vztahovalo (vzhledem k absenci speciálního článku o arcibiskupech) na arcibiskupa z Canterbury nacházejícího se na území Kentu, pod jehož církevní správu spadala většina Anglie. Ten mohl tedy být považován za mocnějšího a významnějšího než samotný kentský král vládnoucí relativně malému území.

Zákoník krále Athelstana zmiňuje dva různé typy ordálů²¹⁶ a popisuje jejich průběh: přímo v kostele byl rozdělán oheň na vaření vody v kotli, nebo žhavení železa, které se pak položilo na horký popel rozprostřený po zemi. Velká pozornost je zde věnována svědkům – ti se musí předchozí noci zdržet styku se ženami, po příchodu do kostela je kněz pokropí a dá jim napít svččené vody, dá jim knihu a obraz ukřižovaného Krista, aby je políbili, v průběhu ordálu je nutné mlčení, s výjimkou modlitby kněze. Podezřelý pak musel po tři dny předtím, než dojde k ordálu, navštěvovat mši a vykonat obětinu; před ordálem musel složit přísahu, že je podle práva bez viny. Samotný akt spočíval v tom, že třikrát ponořil ruku po loket do vody, nebo se prošel po železe. Exponovaná část těla je pak zabalena a po třech dnech se zjišťuje, jestli zůstala čistá, či byla postižena hnilobou.

Zákoník Alfréda, Guthruma a Edwarda Staršího zmiňuje i problematiku daní a

207 The North People's Law – 14 *An archbishop's and eorl's*

208 The North People's Law – 3 *A bishop's and ealdorman's*

209 Těž alderman; anglosaský vyšší šlechtic, původně titul kmenového náčelníka.

210 The North People's Law – 5 *A mass thane's and secular thane's*

211 Thane (thegn) byl osobně svobodný pozemkový vlastník; velmož, jehož postavení odpovídá pozici rytíře, či barona v době po roku 1066.

212 The North People's Law – 21 *If a ceorl be enriched...*

213 Aethelberht – 1 *The property of God and the church...*

214 Aethelberht – 9 *If a freeman steal from a freeman...*

215 Aethelberht – 4 *If a freeman steal from the king*

216 Athelstan – 28 *Doom concerning hot iron and water*, 24 *Of him who gives wed for an ordeal*

poplatků, konkrétně těch hrazených církvi.²¹⁷ Za odmítnutí zaplatit desátky (tithes), plužní almužnu (plough-alms), či poplatek za svíce (light-scot) byla trestem peněžitá pokuta. Totéž se týkalo i Petrova peníze (v originálním textu Romfeoh, v dnešní angličtině Peter's Pence), zvláštní církevní daně čítající jeden penny z každého domu, vybírané na území Anglie od 8. století. Z jejich výnosů byla financována římská Schola Saxonum, spolu s kostelem a přístřeším pro anglické poutníky v Římě; později také péče o hroby svatého Petra a svatého Pavla, na jejichž svátek probíhal výběr tohoto poplatku.

217 Alfred, Guthrum and Edward the Elder – 6 *If any one withhold tithes...*

ZÁVĚR

Není snadné několika slovy zhodnotit význam barbarských zákoníků v rámci právní historie. Máme-li se zabývat jejich vlivem na dnešní právní systémy, či odkazem jejich právního myšlení a filozofie, musíme přirozeně zkonstatovat, že nejde o nikterak zásadní díla. Zejména to je patrné ve srovnání s římským právem, ostatně raný středověk jako celek bývá ve srovnání s antikou také podobně hodnocen. Jako historické prameny, které nám otevírají možnost poznání dobové společnosti, jsou však doopravdy neocenitelné.

Jednotlivé zákoníky mají mnoho společných rysů, ale v mnohém se také liší. Na první pohled jsou patrné rozdíly v rozsahu textu, důležitější jsou však odlišnosti v jejich obsahu. Zejména jde o to, do jaké míry zde převládá odkaz germánského zvykového práva, nebo naopak vliv římského práva. Do první skupiny patří zejména zákoníky nejstaršího data (např. Edictum Rothari, Pactum legis Salicae). Dále můžeme spatřovat rozdíly ve vztahu obsahu zákoníků ke křesťanství a církevním záležitostem. Zde také můžeme pozorovat růst vlivu postupem času, přičemž je třeba zmínit skutečnost, že velký význam pro právo měla církev často v odlehlejších oblastech (Alamannie, Bavorsko) realizovala tak důležitou civilizační funkci.

Barbarské zákoníky nám představují některé dnes již zaniklé právní instituty. Také odráží různé procesy, kterými v tehdejší době barbarské říše procházely, jako je recepce antického dědictví, prosazování křesťanství v různých sférách života společnosti a s tím související odpoutávání se od pohanství, a také přechod od kmenového zřízení k ranému feudalismu, to vše za současného uchování některých starých zvyků. Celkově také vidíme rozpad univerzální římské civilizace v partikulární domény, které však nepostrádají mnohé jednotící prvky.

SUMMARY:

The translation of the name of this thesis to English is Germanic Codes of Law. It concerns the legal documents issued in most of the early medieval Germanic kingdoms. It refers to continental codes as well as some of the Anglo-Saxon edicts.

The first part describes the main aspects of early medieval state and statehood, its evolution through time and its social structure. The second part concerns the early medieval law, mentions the parallel existence of various legal systems and contains some general information on Germanic Codes of Law. The third part describes the codes more specifically, compares these legal documents and provides some interesting information about their content. The differences between examined texts are mainly caused by their dissimilar date of issue, although there were also other influences.

Although the Germanic codes of law do not belong to the most important chapters in the legal history, they can provide a lot of interesting information about society and life in the Early Middle Ages.

PŘÍLOHA: Tabulka wergildu

	Lex Salica	Lex Ripuaria	Lex Gundobada	Liber Iudicorum	Lex Alamannorum	Lex Baiuvariorum	Lex Saxonum	Lex Thuringorum	Ewa Chamaworum	Lex Frisionum
otrok/nesvobodný		36/100	30		40/80	20/40		30		27
Říman	45	50	100	250						
svobodný Germán	200	200/80	100	250	200	160		200	200/600	53
žena v plod. věku		600								
velmož	600	600	150		900		1440	600	600	80
<i>církevní činitelé</i>										
podjáhen		200								
jáhen	300	300			300	200				
mnich					300					
kněz	600	600			600	300				
biskup		900			900					
"jiný klerik"		50			300					

Poznámky k tabulce:

- Tabulka si neklade nárok na kompletní obsažení problematiky, jde o ilustrativní výčet, byť ve většině případů chybějící údaj znamená, že daný zákoník wergild zvláště pro tuto kategorii nezmiňuje
- Otroci a nesvobodní, popřípadě polosvobodní, lidé byli sloučeni do jedné kategorie, jelikož některé případy (např. porcarius - pasák vepřů, caprarius - pasák koz) nelze jednoznačně zařadit
- U některých zákoníků není wergild jediným způsobem řešení vraždy, např. Lex Gundobada počítá ve většině případů se „sanguinis efusione“ - prolitím krve, tedy trestem smrti pro vraha
- Je-li v tabulce stejná částka u Germána a Římana, znamená to, že zákoník stanovuje obecně jeden wergild pro svobodné obyvatelstvo a neřeší jednotlivé etnické skupiny zvláště

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Edictus Langobardorum; ed. Bluhme, Friedrich. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus IV. Hannover 1868.

Leges Alamannorum; ed. Lehmann, Karl. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi V.; Pars I. Hannover 1966.

Leges Baiuvariorum; ed. Schwind, Ernst von. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi V.; Pars II. Hannover 1926.

Leges Burgundionum; ed. Ludovicus Rudolfus de Salis. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi II.; Pars I. Hannover 1892.

Leges Visigothorum; ed. Zeumer, Karl. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi V.; Pars II. Hannover 1902.

Leges Saxonum; ed. Richthofen, Karl von. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V. Hannover 1889.

Lex Francorum Chamavorum; ed. Sohm, Rudolf. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V. Hannover 1889.

Lex Frisionum; ed. Richthofen, Karl von. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus III. Hannover 1863.

Lex Ribuarum; ed. Sohm, Rudolf. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V. Hannover 1889.

Lex Salica; ed. Eckhardt, Karl August. In: Monumenta Germaniae historica; Legum Sectio I.; Tomi IV.; Pars II. Hannover 1969.

Lex Salica 100-Titel Text; ed. Eckhardt, Karl August. Weimar 1953.

Lex Thuringorum; ed. Richthofen, Karl von. In: Monumenta Germaniae historica; Legum; Tomus V. Hannover 1889.

Tacitus: Germania. In: Wikisource. Dostupné na: <<http://en.wikisource.org>>

The Anglo-Saxon Dooms, 560-975. In: Medieval Sourcebook. Dostupné na: <<http://www.fordham.edu/halsall/source/560-975dooms.html>>

The Visigothic Code: (Forum judicum); ed. Scott, S. P. In: The Library of Iberian Resources Online. Dostupné na: <<http://libro.uca.edu/vcode/visigoths.htm>>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- BACHRACH, Bernard: A Reassessment of Visigothic Jewish Policy, 589-711. *The American Historical Review*; roč. 78, č.1.
- BALÍK, Stanislav: *Kanonické právo: dějiny, teorie, obecná část*. Plzeň, 1997.
- BALÍK, Stanislav: *Právní dějiny evropských zemí a USA: Stručný nástin*. Plzeň, 2005.
- BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha, 2009.
- BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha, 2003.
- COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha, 2005.
- ENNENOVÁ, Edith: *Ženy ve středověku*. Praha, 2001.
- FISCHER DREW, Katherine: The Barbarian Kings as Lawgivers and Judges. In: *Life and Thought in the Early Middle Ages*. Minneapolis, 1963,
- FISCHER DREW, Katherine. The Law of Family in the Germanic Barbarian Kingdoms: A Synthesis. *Studies in Medieval Culture* roč. XI.
- HAGERMANN, Dieter: *Karel Veliký*. Praha, 2002.
- HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha, 2002.
- JAMES, Edward. *Frankové*. Praha, 1997.
- Jewish Encyclopedia*. New York, 1901-6.
- JOHNSON, Paul: *Dějiny židovského národa*. Řevnice, 1995.
- KINCL, Jaromír: *Stát a právo v germánsko-římské Burgundii V.-VI. století*. Praha, 1959.
- KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*. Praha, 1995.
- KOEBLER, Gerhard. *Das Recht im frühen Mittelalter*. Köln 1971
- KRUEGER, Bruno a kol. *Die Germanen*. Berlin, 1983.
- KUDRNA, Jaroslav. *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*. Brno, 1986.
- KUKLÍK, Jan, SELTENREICH, Radim. *Dějiny anglo-amerického práva*, Praha, 2007.
- LUPOI, Maurizio: *The Origins of the European Legal Order*. Cambridge, 2000.

- SEJBAL, Jiří. *Základy peněžního vývoje*. Brno, 1997.
- SCHELLE, Karel. *Právní dějiny*. Plzeň, 2007.
- SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Právní dějiny: Státy západní evropy a USA*. Brno, 1999.
- SCHLETTE, Friedrich. *Germáni*. Praha, 1977.
- SCHMIDT-WIEGAND, Ruth. Spuren paganer Religiosität im fruhmittelalterlichen Rechtsquellen. In: *Germanische Religionsgeschichte, Band 5 – Quellen und Quellenprobleme*. Berlin, 1992.
- The Oxford History of Christianity*. Oxford, 1990.
- TODD, Malcolm: *Germáni*. Praha, 1999.
- VORDEMFELDE, Hans. *Die germanische Religion in den deutschen Volksrechten*. Giessen, 1923.
- WHITMAN, James. The Lawyers Discover the Fall of Rome. *Law and History Review*. roč. 9, č. 2.
- WORMALD, Patrick. *Legal Culture in the Early Medieval West*. London, 1999.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV

historie, právní dějiny, raný středověk, barbarské zákoníky, leges barbarorum, Germáni, Frankové, Vizigóti, Langobardi, Burgundové, Alamani, Bavoři, Anglosasové

history, legal history, Early Middle Ages, Germanic codes of law, Germanic peoples, Franks, Visigoths, Lombards, Burgundians, Alamanni, Bavarii, Anglo-Saxons